

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Erik Hansen

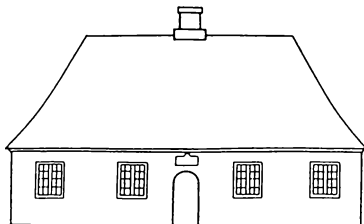

Skoleholder i Vester Egesborg

MATHIAS THURESEN VARDE

(1669 – 1744)

og hans familie

Hovedpersonerne i min krønike er

1. skoleholder i Vester Egesborg Mathias Thuresen Varde, født 1669, død 1744 i Vester Egesborg
2. hans kone i første ægteskab Anna Bertramsdatter From, født 1680 i Selde, død 1732 i Vester Egesborg
3. hans kone i andet ægteskab Birthe Hansdatter, født 1705, død 1761 i Basnæs, Vejle sogn
4. Birthes far degn, klokker og væver i Vester Egesborg Hans Hansen, født 1672, død 1757 i Vester Egesborg

Men inden jeg fortæller min krønike, vil jeg orientere min læser om, hvad man kan finde i de gamle kirkebøger, og derefter lidt om skoleforholdene i 1700-tallets første halvdel.

1. Kirkebøgernes tilblivelse og slægtsforskerens brug af dem i dag

Den 20. maj 1645 sendte Christian 4. et brev til sine biskoper på Sjælland og Fyn samt i Skåne og Jylland, hvori han pålagde dem at sørge for, at præsterne i bispens stift førte en fortegnelse over sognets døbte, viiede og begravede.

COPIA AF KONGELIGE MAYESTETS MANDAT TIL D. JESPER BROCKMAND, BISCOP OVER SIÆLANDS STICT

Wi Christian den 4de af Guds naade etc. Vor synderlige gunst tilforn.

Wi bede Eder og naadigst ville, at I præsterne vdi Eders sticht alvorligen tilholde, at de her efter holder rigtig kirke-bog, ved dag og datum, hvor mange i deris sogne fødis, hvo der til fadder staar, og hvor mange aarligen tilsammen vies og dør. Ville og naadigst, at I siden skal hafve god indseende med, at saadant af dem efterkommis. Saa fremt nogen prest her vdiinden forsømmelig findis, skal hand der med hafve forbrudt sit kald. Der med skeer vor villie. Befalendis Eder Gud.

Skrefvet paa vort slott Københafn den 20. maji anno 1645.

Vnder vort signet
CHRISTIAN

Der blev ikke udsendt nogen instruks for eller vejledning om, hvordan arbejdet skulle udføres, og helt frem til 1813 kunne præsten selv bestemme, hvordan han ville føre kirkebogen. De ældre kirkebøger er derfor meget forskellige. De findes i alle formater fra folio til den lille oktav. Nogle er smukt førte og let læselige for den, der har nogen øvelse i at læse gammel skrift. Andre er ført med sjustet og gnidret skrift, og de bliver ikke lettere at læse, hvis skriften i tidens løb er blevet afbleget og udvisket.

I kirkebogen indførte præsten datoen for sine kirkelige handlinger samt navnene på de døbte, viede(trolovede) og begravede, og det er først og fremmest disse oplysninger, der har interesse for slægtsforskeren. Indførslerne, der alle må være foretaget med gåsøpen, foreligger i de fleste kirkebøger i form af særskilte fortegnelser over døbte, særskilte fortegnelser over viede(trolovede) og særskilte fortegnelser over døde og begravede. Men der findes også kirkebøger, hvor de kirkelige handlinger er indført mellem hinanden - blot så nogenlunde i kronologisk orden.

Der fandtes dengang - det vil her sige i slutningen af 1600-tallet og første halvdel af 1700-tallet - ingen officiel retskrivning. Man skrev ordene, som man udtalte dem. Ved angivelse af navne brugte man i flæng stavemåderne Ane, Anne og Anna for samme person. Præsten kunne også den ene gang skrive Mathias, næste gang Mathis eller Matthiis. En person kunne den ene gang betegnes som Ole Nielsen, næste gang som Ole Skomager, d.v.s. med det navn, som til daglig blev brugt om ham i landsbyen. I sådanne tilfælde må man som slægtsforsker på forskellig vis sikre sig, at der er tale om samme person, og her kan skiftedokumenter, fæsteprotokoller m.m. være en god hjælp.

For fortegnelserne over døbte er det karakteristisk, at det hyppigt kun er faderens og faddernes navne, der er indført i kirkebogen. Oplysningerne om faddernes navne kan ofte klarlægge, hvem der er forældreparrets nærmeste slægtninge. Børn af ugifte mødre fik tilføjede betegnelsen "uægte", og nogle præster indførte dåben af disse børn på særlige lister eller i en særlig bog.

Man lagde i datiden mere vægt på trolovelsen end på selve vielsen, og trolovelsen foregik i kirken som en kirkelig ceremoni, der først blev afskaffet ved en kongelig forordning i 1799. Ved trolovelsen skulle parrets forlovere "love for ham" og "love for hende" - det vil sige stå inde for - at han og hun lovligt kunne indtræde i den hellige ægtestand. Forloverne skulle skrive under på dette i kirkebogen. Men kun de færreste kunne læse og skrive, så de fleste måtte nøjes med at prente deres initialer under det, som præsten havde skrevet. De skrev så ONS for Ole Niels Søn, HPS for Hans Peders Søn o.s.v. Det var som regel faderen, stedfaderen eller husbond, som de tjente hos, der optrådte som forlover. Det er ud fra dette forståeligt, at kirkebøgerne har fortegnelser over trolovede par, men ikke altid noget om den efterfølgende vielse - der meget ofte først fandt sted et par måneder før det første barn skulle fødes.

I fortegnelserne over døde og begravede møder man undertiden supplerende oplysninger om den afdøde. Det kan være i form af præstens rosende eller dadlende karakteristik - undertiden i form af en kortfattet biografi. Der kan også være notater om, at afdøde er kommet ved et ulykkestilfælde eller under andre usædvanlige omstændigheder. Som eksempel kan jeg anføre, at jeg i kirkebogen for Vester Egesborg sogn i fortegnelsen for året 1735 har fundet følgende bemærkning i forbindelse med begravelsen af 5 mænd på én dag:

Disse 5 Mennesker blev kvalt i en gienfallend Lergrav d.10 October, hvor de vare befalede med flere at arbejde ved Vordingborg. Flere end disse vare i Mundingen af graven bleve klemt men beholt livet

Man møder også notater om forhold, der har haft økonomisk betydning for præsten. Det kan være oplysninger om, at der har været ringet med kirkeklokkerne, eller om, at præsten har holdt lignetale - ydelser, som han tog sig ekstra betaling for.

En del præster har øjensynlig kun haft kirkebogen fremme med visse mellemrum og har så indført det, som var sket siden bogen sidst var i brug. Det er klart, at en sådan fremgangsmåde let har kunnet medføre unøjagtigheder eller forglemmelser. Det ser man ikke så sjældent eksempler på. Også på anden måde kan kirkebogsindførslerne være mangelfulde - set med slægtsforskerens øjne. Præsten har f.eks. skrevet, at han har begravet "Hans Jensøns kone her fra byen" - uden nogen oplysning om konens navn. Det er ikke faldet ham ind, at nogen kunne være i tvivl om, hvem han havde begravet - eller at nogen 300 år senere kunne have interesse i at vide, hvad den pågældende hed.

De gamle kirkebøger er uvurderlige kilder ikke alene for slægtsforskeren, men også for vore dages faghistoriker, og studiet af dem kan give et dybt indblik i datidens liv - i datidens skik og sædvane og i de sociale forhold. Gustav Bang (1) skriver, at man kun behøver at gennemløbe nogle få kirkebøger for at få et indtryk af den fattigdom og armod, der gjorde sig gældende i vide kredse, og han beskæftiger sig en del med datidens

vagabonderende proletariat. Han har for 6 sjællandske landsogne gennemgået fortegnelser over døde og begravede i sidste halvdel af 1600-tallet og har fundet, at 6-15% af disse i kirkebøgerne er betegnet som tiggere. Han skriver:

Regeringen søgte ved en Række Tiggerforordninger at dæmme op imod Strømmen. Principet var, at den arbejdsføre Fattige skulde tvinges til Arbejde, den arbejdsdygtige skulde kun have Ret til at betle indenfor sit Hjemsojns Grænser. Netop i den Periode, Kirkebøgerne belyser, blev dette Princip indskærpet i et Kongebrev til Lensmændene. Helt uden Virkning har det vel ikke været ... men ... de sociale Forhold producerede bestandig nye Sværme af vandrende Tiggere. Trods alle strenge Straffebestemmelser ser man stadig det uhyggelige Tog af forulykkede Eksister, forsultne og pjaltede og fulde af Utøj, Smaabørn og udslidte Oldinge, frugtsommelige Kvinder og Krøblinger, rømte Misdædere og Tatere, drage i evig Uro hen ad alle Landeveje, dø i Landevejsgrøfter eller i Lader og Udhuse, hvor Godtfolk undte dem Husly ... et Element, der ved sin Masse og ved hele sin sælsomme Karakter sætter et ejendommeligt Præg paa det 17. Aarhundredes Befolkningsforhold.

Gustav Bang kommer også ind på datidens "sædelige" forhold i omtalen af antallet af børfødsler "inden for" og "uden for" ægteskabet. Den officielle moral var imod enhver form for seksuel udfoldelse, medmindre den skete inden for ægteskabets rammer og stod i forplantningens tjeneste. Alligevel er ca. 10% af de børn, der kom til verden blevet indskrevet i kirkebøgerne som "uægte". Hvis man yderligere vil medregne de børn, der fødtes inden for 9 måneder efter trolovelsen eller vielsen, får man langt højere tal. Gustav Bang fortsætter:

Naar man ser bort fra Forholdene under Svenskekrigene, hvor de mange Straaenker og de mange fremmede Mænd maatte resultere i et stort Antal Forbindelser, fandtes paa Landet to Typer af illegitime Mødre: 1) De professionelle Prostituerede, der atter og atter er indført i Kirkebøgerne som Mødre og ved offentligt Skrifte har maattet vedgaa deres Overtrædelse af det sjette Bud, og 2) de unge Piger, der fik Barn med deres Kæreste uden at opnaa Trolovelse eller Ægteskab.

Det var karakteristisk for tiden, at der både i landsbyerne og i købstæderne fandtes en kreds af bosiddende prostituerede, som man nogenlunde kan holde tal på i kirkebøgerne. Med derudover var der den vagabonderende prostitution: Kvinder, der til stadighed drev rundt på landevejene i forhutlet tilstand. Antallet af disse sidste er det umuligt at få rede på.

Gustav Bang konkluderer sluttelig:

Af ganske anden Natur var de Tilfælde, hvor den illegitime Fødsel kun stod som Indledning til det officielle Ægteskab ... de maatte ganske vist staa offentlig til Skrifte og Bruden møde med tildækket Hoved ved Vielsen, men dermed var den Sag ude af Verden, og da det hændte en meget stor Del af Sognets Beboere, har det næppe haft synderlig skræmmende Virkning.

I tidens løb er en del af de gamle kirkebøger gået tabt ved ildebrand eller ved vanrøgt, men heldigvis er langt de fleste bevaret for eftertiden. Kirkebøgerne for den del af Danmark, der ligger øst for Storebælt, er i dag offentligt tilgængelige i Landsarkivet for Sjælland m.m. på Jagtvej i København. Man må dog gøre sig klart, at de fleste af de gamle bøger kun udleveres til den besøgende kopieret på mikrofilmrulle, der kan læses ved brug af et særligt apparat, eller i bogform som en Xeroxkopi, der fremtræder som en ganske præsentabel efterligning af originalen.

Fjerpen. Har tilhørt Frederik IV.'s Søster Sofie Hedevig.
(Rosenborgsamlingen).

2. Skoleforholdene ved 1700-tallets begyndelse

Den oprindelige undervisning af ungdommen på landet var kun en oplæring i de kristelige grundbegreber, og denne oplæring blev forestået af de såkaldte løbedegne, som var de ældste disciple fra den nærmeste købstads latinskole.

Senere fik man ansat sædedegne, som var fastboende degne, der fik deres udkomme af kirkens midler, og degnens arbejde var udelukkende et arbejde i kirkens tjeneste. Han skulle være præstens hjælper ved gudstjenesten, han skulle udføre klokkeringningen, gøre rent i kirken, sørge for kirkeurets optrækning, føre tegningslister til alterbordet, passe kollektbogen ved indsamlinger og gøre dødsbo op efter de fattige. Hvis han var student, skulle han også prædike, når præsten havde forfald.

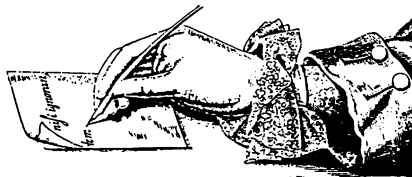
Oven i alt dette var degnen forpligtet til at oplære ungdommen i kristendom. En gang om ugen skulle han begive sig til en af sognets byer, hvor han holdt bylæsning - også kaldet aftenlæsning eller degnelæsning. Det foregik i en bondes storstue, hvor byens voksne ungdom og store børn mødte op. Der blev undervist i udenadslæren i katekismus og forklaringer til denne, men der blev ikke undervist i læsning eller skrivning. Det kunne dog hændes, at degnen mod betaling fra forældrene underviste enkelte børn i at læse og skrive, men det var undtagelsen og ikke regelen.

Det blev efterhånden klart for landets myndigheder, at der måtte indrettes skolehuse og skaffes lærere, hvis der skulle indføres undervisning i læsning, skrivning og regning. De første spredte skolehuse dukkede op på frivillig basis eller på enkelte, idealistisk indstillede godsejeres initiativ i enkelte amter i midten af 1600-tallet, bl.a. fordi Christian den 4. i en skrivelse til landets sognepræster havde bedt dem formå bønderne til "at holde en skolemester og et lidet skolehus, hvor ungdommen kan undervises, og de mest formuende give noget dertil, efterdi det er deres børns lyksaligheds forfremmelses anliggende". Men det var kun få skoler, der blev oprettet, og i mange herreder kom der ingen.

I begyndelsen af 1700-tallet gik der en pietistisk præget, religiøs vækkelse hen over landet især i hofkredse og på de store herregårde. Den medførte et ønske om en kristelig oplysning af befolkningen allerede fra barneårene. Velhavende folk kunne jo nok få deres børn i købstadens latinskole, men en almindelig undervisning af gemene folks børn måtte naturligvis foregå på modersmålet.

3. Oprettelse af "rytterskoler" og ansættelse af skoleholdere

Ved Frederik den 4.'s skoleforordning af 1721 kom der gang i tingene. Kongen havde på krongodserne som led i sine militære organisationsplaner oprettet 12 rytterdistrikter, som hver skulle skaffe midler til underhold af en ryttereskadron. Ved skoleforordningen brugte myndighederne denne administrative inddeling som udgangspunkt, idet man i forordningen bestemte, at der skulle opføres 20 skoler i hvert distrikt, d.v.s. i alt 240 skoler. Det var vel egentlig imponerende. Her kunne rytternes, d.v.s. militærets børn få en passende undervisning, men skolerne skulle også gavne det store flertal, d.v.s. bøndernes børn. Skolerne fik navnet "Frederik IV's kongelige skoler", og de blev fra gammel tid benævnt "kongelige skoler" eller "kongens skoler". Den betegnelse, der bruges i dag, er "rytterskoler", og denne betegnelse er ikke særligt karakteriserende - man må vel snarere sige, at den er misvisende.

Håndstilling. (J. C. Oehlers, Schreibschule 1718).

De 240 skoler blev bygget i årene 1722-1725 med murermester Lars Erichsen som entreprenør for 550 rigsdaler pr. skole. Sigv. Ellkier-Pedersen (2) gør rede for, at de alle var ens - bygget efter samme tegning og af samme byggematerialer. De blev opført med 9 fag grundmur, højt tag, skrå gavle og tækket med røde teglsten. De havde 8 fag vinduer med blyindfattede ruder og udvendige vinduesskodder malede i perlegrå farver. Der lå en lille kålhøve til skolehuset, ofte også et brøndværk af egestolper og fyrrebeklædning med vippe. Brøndværket var dog ikke obligatorisk, og mange skoleholderfamilier måtte hente vand ved byrønden.

Skolen lå som regel tæt ved kirken. Når den blev set med landsbyens lave og skrøbelige, lerklinede huse som baggrund, lå den bemærkelsesværdigt smukt med sit særegne præg. Nabo-skabet mellem den monumentale kirke og den lille kongelige skole vidnede om, at her var der tale om en samhörighed mellem det sted, hvor barnet hentede sin lærdom, og det sted, hvor den voksne fik sin videre udvikling i kristelig livsanskuelse og forståelse. Her stillede man mod noget højere end dagliglivets stræben i mark og hjem, og her var der værdige rammer for den opgave, der skulle varetages af skole og kirke.

Skolebygningens indre var usædvanligt for tiden. I stedet for lergulve var der gulve af brændte mursten. Kun forstue og stald havde kampestensgulve. Bygningen rummede en forstue en skolestue på ca. 30 m², en stue til skoleholderen med familie på ca. 10 m², dertil et lille sovekammer, et køkken og et spisekammer. Desuden var der et lille staldrum, hvor skoleholderen kunne holde et par køer og nogle får.

Over hovedindgangen på husets forside var der indsat en sandstenstavle med følgende tekst:

Hanc scolam hujusque ad instar ducentas quadraginta in circulis ad perpetuo alendas
duodecim cohortes equestres a me institutis fundavi.

Halvtredsindstyve Aar, GUD, har DU mig opholdet,
At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet,
Thi yder ieg min Tack og breeder ud DII Navn
Og bygger Skoeler op de fattige til Gavn.
GUD, lad i dette Værck DIN Naades Fylde kiende.
Lad denne min Fundatz bestaae til Verdens Ende,
Ladaltid paa min Stool een findes af min Æt,
Som mener DIG MIN GUD og DISSE Skoeler ratt.

Den latinske del af indskriften har følgende ordlyd i dansk oversættelse:

I året 1721 har jeg grundlagt denne skole ligesom andre i alt 240 skoler i de distrikter,
jeg har oprettet til underhold af 12 rytterskadroner.

I versets første linie hentyder man til, at skolerne blev oprettet i anledning af monarkens 50-års fødselsdag.

Over døren fra forstuen til skolestuen kunne man læse disse visdomsord:

Forsøm ey skolegang i dine Ungdoms Dage
Tænk paa dend levetid, du endnu har tilbage
Hav ingen ting saa kizt som Herrens sande Frygt
Tack dog dend Konge, som har disse Skoeler bygt

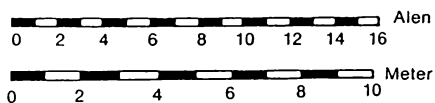
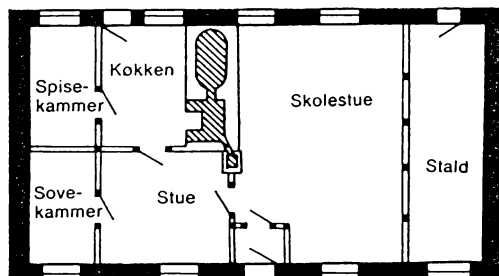
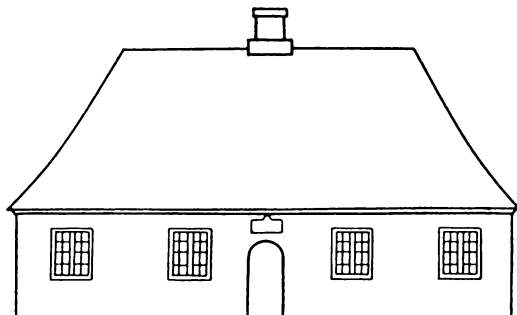
Skolestuen var udstyret med to lange borde med korsfødder, ét for drengene og ét for pigerne. Bordpladerne var af lange brædder, og børnene sad på bænke langs bordene. Skoleholderen havde sin stol mellem de to borde. På hans eget bord lå der en bibel, nogle ABC'er, nogle katekismer, en salmebog og en bog med forklaringer til Luthers katekismus.

Hvis man fra skolestuen gik ind i skoleholderens egen stue, kunne man over døren læse følgende indskrift:

Velsigne det, o Gud, som Jeg mig foreetager
Gid Jeg i Gierning og i ord dig ey forsager
Gjør mig mit Embede, gjør mig det altid let
Forhielp Mig dem din Kraft til at forrette det!

Over døren til sovekammeret:

Sødt og roligt kand vi sove
Dagens Møye glemmes her
GUD og Kongen maa vi love
Natten os det beste er

Over køkkendøren:

Brygge, bage, toe og tvætte
Maden kaage og anrette
Vores Kiøkkenarbejd er.
Balle, Strippe, Rist og Pande
Potte, Gryde, Spand og Kande
Er vor Piges haand-gewehr

Over døren til spisekammeret:

Lyster du Postey og Tærter
Ud af sligt vi intet har
Landsby-rætter, Kaal og Krter
Staar udi hvert andet Kar

Den murede flisebeklædte bilæggerovn mellem skolestuen og skoleholderens private stue var husets varmekilde. Man fyrede i bilæggerovnen fra ildstedet i køkkenet, og fra ildstedet fyrede man også i den murede bageovn, der lå mellem skolestuen og køkkenet. Fra køkkenet var der dør til husets bagside, og nær ved gavlen var der dør til stalden.

På en væg i skolestuen fandt man den officielle instruks for skoleholderen, se bilag 1 bagest i hæftet. For den læser, der har besvær med at læse gotiske bogstaver, kan jeg fortælle, at instruksens bl.a. fastslog, at skoleholderen skulle undervise alle børn uden hensyn til forældrenes stand. Undervisningspligten gjaldt også for fattige forældreløse børn, som levede af almisser og ikke havde noget fast opholdssted. I parantes bemærket afslører denne sidste bestemmelse ikke så lidt om datidens sociale forhold.

Skoledagen skulle indledes med en morgensalme og en bøn, hvorunder børnene skulle knæle. Børnene skulle lære Luthers lille katekismus ord for ord udenad, men de skulle også lære at læse "inden i" bog. Såfremt forældrene derudover ønskede deres børn oplært i regning og skrivning, skulle de give skoleholderen 2 skilling om ugen til skrivematerialer.

Skoleholderen skulle sørge for, at børnene ikke bandede eller sloges. Han måtte straffe børnene med formaninger og oversiddens, men med ris kun, når forældrene overværede det. Sådant var reglerne, men det er velkendt, at lussinger og bank ofte hørte til dagens orden. Om søndagen skulle skoleholderen mødes med børnene ved kirken, følges med dem ind i kirken og sammen med dem deltage i gudstjenesten.

Frederik d.4. udsendte også en instruks for præsterne (bilag 2) og for amtmanden (bilag 3), der angav, hvordan disse skulle forholde sig til skolen og skoleholderen. Præsten skulle have flittigt indseende med undervisningen, og én gang hver uge skulle han "overhøre ungdommen". Når præsten kom på besøg, stod skoleholderens og børnenes duelighed på prøve. Og når biskoppen en sjælden gang kom på visitats, var det den helt store dag i skolen.

Hvis forældrene holdt børnene hjemme, skulle skoleholderen gå til præsten, der skulle kalde forældrene til sig og formane dem. Hjalp dette ikke, skulle præsten rette henvendelse til amtmanden, der kunne lade forældrene straffe med bøde og eventuelt med fængsel på vand og brød. Jeg tvivler på, at det sidste nogensinde har været praktiseret for den slags forseelser - lige så lidt som domstolene i vore dage benytter lovens mulighed for at idømme frihedsstraf for overtrædelser af levnedsmiddelloven eller miljøloven.

Da skoleforordningen kom i 1721 var man i den situation, at man skulle sætte det hele i gang uden, at der havde været nogen forudgående læreruddannelse. Man gik så frem på den måde, at præsten i hvert sogn skulle prøve at udpege en mand med en så god uddannelse som muligt. Den mand, som præsten foreslog, blev eksamineret af provsten i overværelse af amtmanden. Klarede han dette, kunne man ansætte ham som skoleholder. Det er vist forståeligt, at man under disse forhold måtte hjælpe sig, som man bedst kunne, og skoleholderne blev da også en broget flok med højst forskellig baggrund. Nogle var studenter fra latinskolerne, der havde opgivet eller aldrig fået påbegyndt nogen universitetsuddannelse, andre var afgåede underofficerer og atter andre var håndværkere m.fl., som af en eller anden grund havde lært at læse, skrive og regne.

Skoleholderen fik fri bolig i skolehuset og dertil 3 læs skovbrænde. Han fik en løn på 24 rigsdaler årlig, som han fik udbetalt kvartalsvis af kirkeinspektøren. Hans øvrige indtægter kom fra sognets bønder på følgende måde: For hver 20 tdr.hartkorn betalte de et læs tørv, for hver td.hartkorn desuden et lispund hø og et lispund halm. Han fik gratis græsning på byens fælled til 2 køer og 6 får, og af hver husmand fik han årlig 1 mark i penge. Til dette kom, at han var fri for alle skatter og afgifter.

4. Mathias Thuresen Varde

Min farmors familie har en stor del af sine rødder i Rønnebæk og Vester Egesborg sogne syd for Næstved.

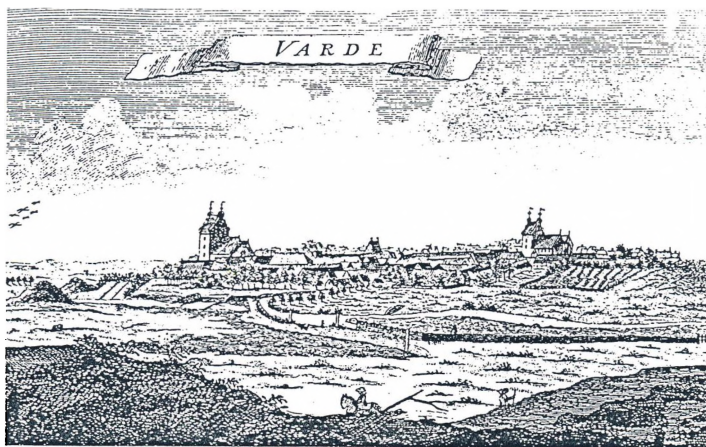
I Landsarkivet for Sjælland m.m. finder man kirkebøgerne fra Rønnebæk sogn fra 1645 til 1943. For Vester Egesborg sogn er man knap så heldigt stillet, for herfra findes der kun kirkebøger fra 1729 til 1940. Sagen er den, at Vester Egesborg sogn sammen med nabosognet Vejlø udgjorde ét sognekald, d.v.s., at de to sogne havde fælles præst, der boede i Vejlø. Præstegården i Vejlø brændte i 1691 og igen i 1714. De ældste kirkebøger er formentlig gået tabt ved disse brande, men der er ingen forklaring på, hvorfor der mangler kirkebøger for perioden 1714-1729.

Jeg har fået min viden om anerne ved at arbejde mig tilbage gennem kirkebøgerne fra disse sogne, og jeg har suppleret min viden og sikret mig dens korrekthed ved sideløbende undersøgelser af andet arkivmateriale fra Rigsarkivet, Landsarkivet og Matrikel-direktoratet m.fl.: Fæsteprotokoller, skifteprotokoller, kirkeregnskaber, sogneproto-koller m.m. De fleste af anerne fra 1700-tallet er gårdmænd og gårdmandskoner, men der er et par enkelte undtagelser, som slet ikke er bønder. En af disse er skoleholderen i Vester Egesborg, der i arkivmaterialet skiftevis kaldes Mathias Thuresen og Mathias Thuresen Varde.

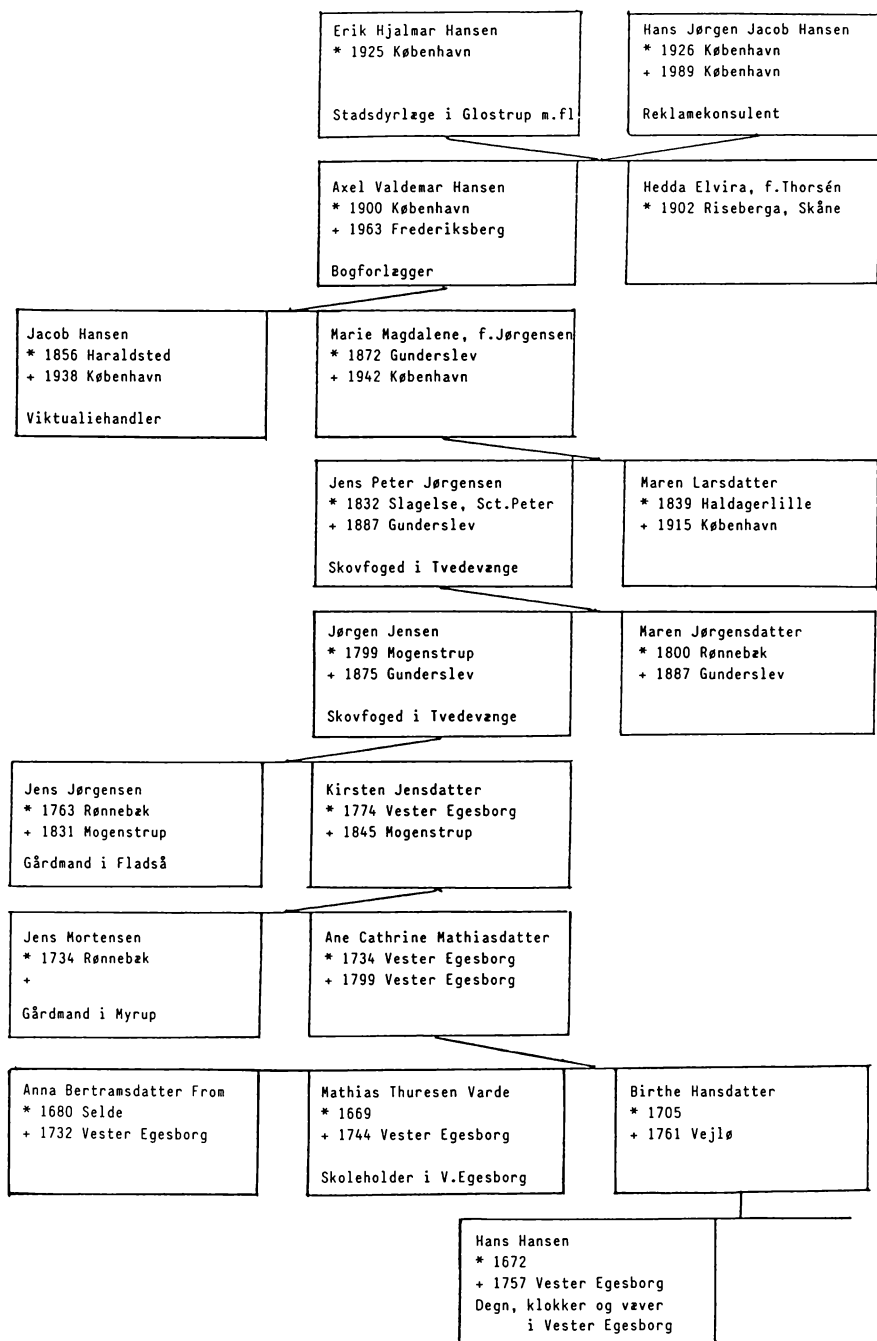
Jeg har gennem flere år i min fritid samlet oplysninger om ham - lidt her og lidt der. Det har ofte været svært at finde, men jeg synes alligevel det er overraskende, at man kan finde så meget om en mand og hans samtidige, når det er ca. 250 år siden han døde. Nu vil jeg samle stumperne til en mosaik og i sammenhæng fortælle det, som jeg ved om hans liv og levned.

Han blev født i 1669 eller 1670, og navnet tyder på, at hans fødested er Varde. Der findes ingen kirkebøger fra Varde fra den tid, så jeg har ingen mulighed for at få opklaret, om min formodning er rigtig, men det var på den tid meget almindeligt, at præster, skoleholdere m.fl. som kendings- eller slægtsnavn brugte navnet på deres fødested.

Mathias Thuresen blev gift med Anna Bertramsdatter From, og det var formentlig for dem begge deres første ægteskab.

Prospekt af Varde efter Pontonoldens Danneb Atlas 1769. Til venstre Jærns Kirke, til højre Nikolai Kirke.

5. Anna Bertramsdatter From

Navnet "Bertramsdatter From" tyder ikke på, at Anna har været nogen bondedatter, men efter datidens navneskik må man gætte på, at hun har været datter af en præst eller embedsmand. Jeg har en formodning om, at jeg har løst gåden - uden at jeg kan føre noget sikkert bevis.

Samtlige kendte præster i samtlige danske sogne helt tilbage så langt, som man kender dem, er beskrevet i 4-binds værket S.V.Wiberg: En almindelig dansk Præstehistorie, der udkom i Odense 1870-1871. Den findes på læsesalene bl.a. i Landsarkivet og Rigsarkivet, og den er et imponerende stykke leksikografisk arbejde. Den angiver, at der i Danmark i tiden fra reformationen frem til 1870 fandtes én - og kun denne ene - præst med navnet Bertram From, nemlig Bertram Hansen From, der i 1652 blev præst i Selde og Åsted sogne i Nørre Herred i Viborg Amt og Stift (bind 3, pg.29, sogn nr.992).

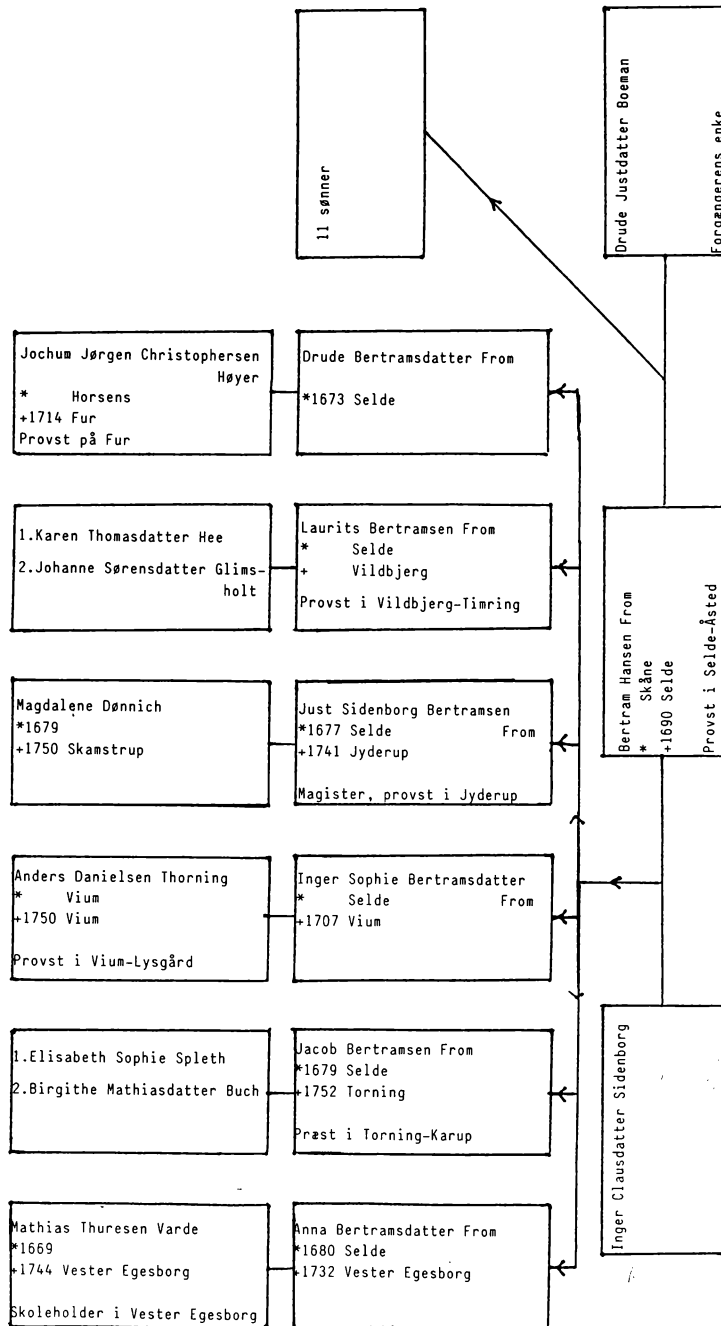
Den fortæller videre om Bertram Hansen From, at han var født i Skåne - der dengang var dansk - blev student fra Roskilde 1648, og at han efter sin teologiske eksamen vistnok var rektor i Kalundborg, inden han kom til Selde i det mørke Jylland, hvor han virkede resten af sine dage - fra 1683 som provst.

I 1600 årene valgte sognemændene selv deres præst. Tit måtte han gifte sig med forgængerens enke for at få kaldet. Denne ukendte præst var, da han blev malet i 1697, 48 år og hans hustru 52, hvilket kunne tyde på, at hun havde været gift før. På bogen, han holder i hånden, læses: „Herre, jeg er din tjener, din tjenerindes søn. Psal. 116 v. 16.“ - Nationalmuseet.

Om hans ægteskaber fortæller Wiberg følgende: Først blev han, som det hyppigt forekom dengang, gift med sin forgængerens enke, der dog næppe har været en gammel kedelig tudse, for med hende fik han 11 sønner. Da hun døde blev han - ca.40 år gammel - i 1670 gift

Oversigt over Bertram Hansens agteskaber samt over hans børn af
 2. agteskab og disses agtefæller

i Viborg Sortebrødre kirke med Inger Claudatter Sidenborg, der selv var af præstefamilie. Med hende fik han 3 sønner og 3 døtre, inden han i 1690 for evigt måtte give afkald på de jordiske glæder. Wiberg skriver, at hans samtid betegnede ham som "lærd", og det vil formentlig sige, at han var mere kyndig end sine samtidige. Wiberg siger videre, at han og hans hustru Inger d.3/6 1685 skænkede 100 rigsdaler - i datiden et formidabelt beløb - til fattige præsteenker samt 3 fattige i Selde og Åsted sogne.

Wiberg giver også oplysning om navne m.m. på hans børn af andet ægteskab, men kun de, der blev præster eller blev gift med præster. Sønnerne var Laurits, Just og Jacob, der blev præster i henholdsvis Vildbjerg-Timring, Jyderup-Holmstrup og Torning-Karup sogne. De 2 af døtrene var Drude og Inger Sophie, der blev gift med præster henholdsvis på Fur og i Vium-Lysgård. Men han fortæller intet om den 3.datter, og mit spørgsmål var så, om denne datter hed Anna.

Kirkebøgerne fra det nordlige Jylland er arkiveret i Landsarkivet i Viborg, men til alt held findes der mikrofilmudgaver i Rigsarkivet i København. Det var derfor med spænding, jeg begav mig til Rigsarkivet for at se, om der fra Selde sogn fandtes nogen kirkebog helt tilbage fra 1600-tallet, og om den eventuelt kunne give oplysning om præsteparrets 3.datter. Mine anstrengelser kronedes med held: Den 3.datter hed Anna!

Selde kirkebog 1659-1746. Nati et Renati Anno 1680

d.6 May Anna From Bertramsdatter i Selde

Nati et renati betyder født og genfødt. For præsten er dåben en genfødelse, og "renati" vil derfor i denne sammenhæng betyde "døbt".

Jeg har ikke undersøgt, om skiftet efter Bertram Hansen From, der døde i 1690, findes i bispe- eller provstearkiverne i Viborg landsarkiv. Hvis det findes, vil det fremgå af protokollen, hvem der var hans arvinger. Udover hans enke vil hans sønner og døtre være opremset, og for gifte døtres vedkommende vil det være angivet, hvem der var deres ægtemænd. Anna, der var født i 1680, var kun 10 år gammel, da fader Bertram døde, og derfor vil skifteprotokollen ikke kunne oplyse noget om, hvem der blev hendes ægtemand.

Hvis skæbnen havde forundt fader Bertram at leve nogle år længere, kunne skifteprotokollen være brugt som det helt sikre bevis for, om den Anna Bertramsdatter From, som Mathias blev gift med, var identisk med præstedatteren fra Selde. Men navnekombinationen Anna Bertramsdatter From er så lidet almindelig, og hendes alder og miljø passer så fint til Mathias Thuresen, så jeg finder det overvejende sandsynligt, at det virkelig var præstedatteren fra Selde, der blev Mathias Thuresens første hustru.

Ved præstens død i 1690 har jeg tabt sporet af Anna og hendes mor, Inger Claudatter Sidenborg. Jeg genfinder Anna, da hun dukker op på scenen i Vester Egesborg som hustru til Mathias Thuresen, men Inger Claudatter Sidenborgs videre skæbne har jeg intet kendskab til. Kirkebogen fra Selde giver ingen oplysninger, f.eks. om hendes senere død dér i sognet eller om et nyt ægteskab for hende som enke.

Jeg har også undersøgt kirkebøgerne fra Limfjordsøen Fur (1690-1808) og for Torning (1695-1762) ud fra den betragtning, at Inger og Anna kunne være flyttet til præstefamilierne dér - henholdsvis Ingers gifte datter på Fur og søn i Torning-Karup. Men heller ikke dette har givet den mindste antydning om deres liv i årene efter mandens/faderens død.

Inger havde også en søn, der var præst i Vildbjerg, og en søn, der var præst i Jyderup, samt en datter, der var gift med præsten i Vium. For disse sogne er kirkebøgerne for de nærmest følgende år efter 1690 ikke bevaret i arkiverne.

Oversigten over Bertram Hansen Froms ægteskaber og over børnenes giftermål viser i et kort, men karakteristisk glimt i hvor høj grad Danmarks præstefamilier har været indgiftet i hinanden. Sønner af præster blev præster, døtre af præster blev gift med præster, ofte med deres fars kapellan. Præsteenker blev gift med efterfølgeren. Så var de

praktiske problemer med forsørgelsen af enken løst. Aldersforskellen mellem sådanne ægtefæller kunne være stor, men der er også eksempler på, at en ung præst har overtaget en ganske ung enke efter sin aldrende forgænger og med hende levet et lykkeligt - eller i hvert fald et frugtbart - liv. Jeg har ofte tvivlet om rigtigheden af diverse teorier om indavlsdepression, og studiet af Wibergs gigantiske værk har forstærket min tvivl.

6. Mathias Thuresen Varde og Anna Bertramsdatter From i Vester Egesborg

Mathias Thuresen blev skoleholder i Vester Egesborg som den første i embedet den 1.maj 1722. Han var 53 og Anna 42 år gammel. Jeg ved intet om, hvorvidt de før denne dato har boet i sognet, bl.a. fordi den ældste bevarede kirkebog fra sognet først er påbegyndt i 1729 (se side 8). Jeg ved heller intet om, hvor i landet eller muligvis i udlandet, jeg skal søge efter dem i tiden før 1.maj 1722.

Men jeg ved, at der i deres ægteskab i hvert fald har været følgende børn:

Thure Mathiesen Varde From
Bertram Mathiesen Varde From
Peter Mathiesen Varde From
en datter, hvis navn jeg ikke har kunnet finde.

Jeg har ingen oplysninger om fødselsår eller fødested for de 4 børn. Datteren blev gift med en mand ved navn Hiort. Ved Mathias Thuresens død i 1744 var datteren ikke længere i de levendes rækker, men de 3 sønner var nået til skelsår og alder. Der kan derudover meget vel have været andre børn, der muligvis er døde, inden de har nået at blive voksne.

I Rigsarkivet har jeg fundet kirkeregnskaberne for de sjællandske rytterdistrikter, arkiveret på sikkerhedsfilm nr.S 2850.

Det reviderede kirkeregnskab for sjællandske rytterdistrikt for 1721-1724

Special Beregning over Hans Kongelig Mayestäts Kirker udi det Vordingborgske Rytterdistrict, deres Indtægter og Udgifter fra 1ste May 1721 til 1ste May 1724 efter deciderede Regnskaber i Kirkebøgerne med continuered Reining fra sidstnævnte May 1724 til 31te December samme Aar

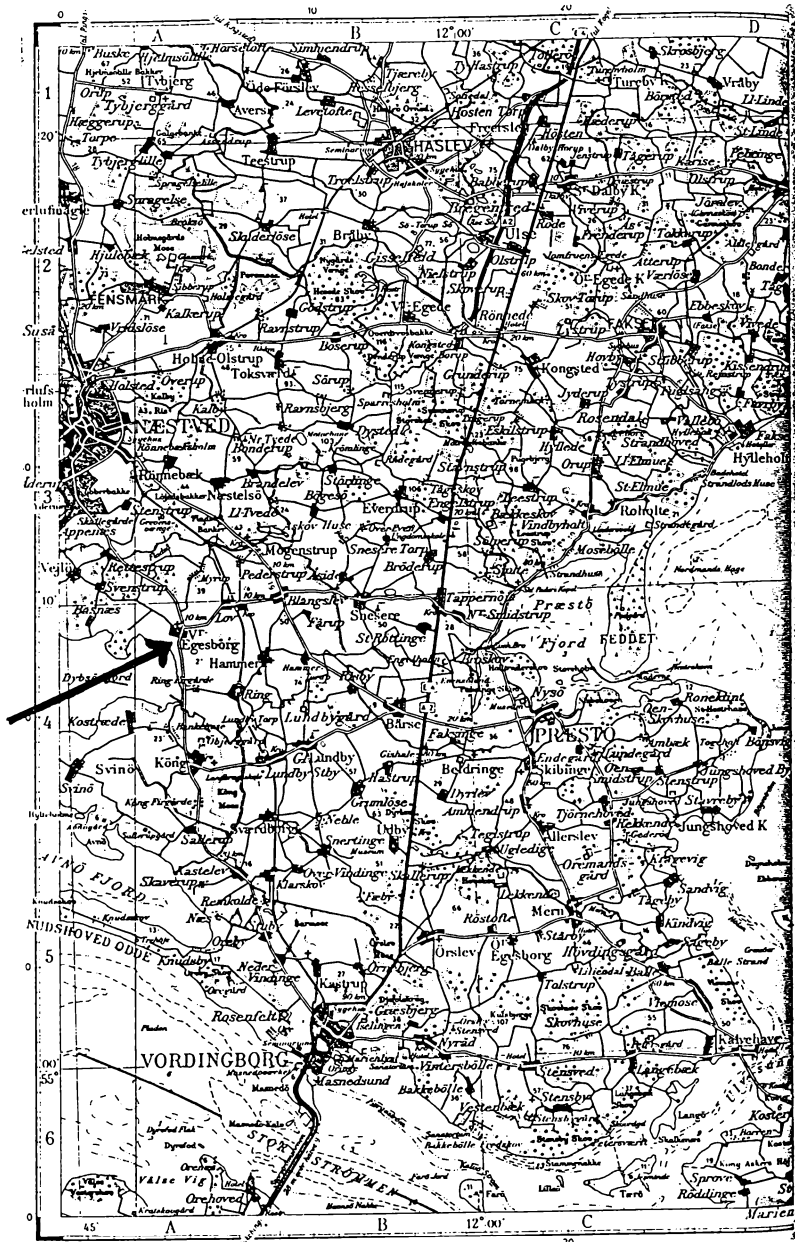
Det fremgår af disse regnskaber, at Mathias Thuresen har fået løn fra 1.maj 1722. Lønnen var 2 rigsdaler pr. måned, i 1722 gav det 16 rigsdaler og derefter i hvert af årene 1723 og 1724: 24 rigsdaler.

På sikkerhedsfilm nr.S 2865 og S 2866 har man endvidere kopieret bilagene til kirkeregnskaberne for alle de efterfølgende år. For året 1725 ser bilaget således ud for lønnen, der er blevet udbetalt kvartalsvis forud til skoleholderne:

Reining

Forskud Penge Løn for Ao 1725 til Skolemestrene udi Vordingborg Amts Rytter District, efter Hans Kongl. Maysts. derom i Almindelighed givne Instruction af 28 Martii 1721 og siden under 8 Dec næstefter Allernaadigste Resolution er betalt som følger

	Jan. Qtl.	April Qtl.	July Qtl.	Oct. Qtl.	Summa Rd.
Vester Egesborg Skole 1.Math. Thuresen	6	6	6	6	24

Går man videre med regnskaberne år for år, vil man finde, at Mathias Thuresen har fået samme løn til sin død i maj 1744, hvorefter hans enke har fået lønnen til og med januar kvartal 1745.

Historisk Samfund for Præstø Amt udgav i 1950 "Præstø Amts Skolehistorie indtil 1830", et værk på 317 sider skrevet af Johns.C.Jessen. På side 162 skriver Jessen følgende:

Nogle Gaarde af Næstelsø henlagdes 1721 til Vester Egesborg Skole, der nød Hartkornsydselen. Men Børnene søgte Næstelsø Skole. Da Ejeren af Rønebæksholm i 1740 stod for at skulle skaffe Skole for sine 8 Gaarde i Myrup By, tingede han dem ind i Vester Egesborg Skole imod 8 Mk. og 8 Læs Tørv til Skoleholderen.

Jessens bog lider af den ganske væsentlige mangel, at han intet sted angiver kilderne til sine oplysninger, og det er ikke lykkedes for mig at finde noget, som kan bekræfte det af Jessen fremførte. Men det kan meget vel alligevel være sandt.

Det gamle skolehus i Vester Egesborg

Det gamle skolehus fra 1722 ligger der endnu – midt i Vester Egesborg landsby. Det var i brug i 127 år. Så byggede man i 1849 en ny skole, der senere er blevet afløst af en centralskole. Det ældste skolehus endte sine dage som udhus til bygningen fra 1849, der nu benyttes som lærerbolig. Det præsenterer sig efter omstændighederne pænt og velholdt, men hvor ville det være ønskværdigt, at hedengangne slægter havde bevaret og hæget om den gamle kongelige skole i stedet for at forvandle den næsten til ukendelighed.

Mathias Thuresen og hans familie flyttede ind i det dengang helt nye skolehus i maj 1722, og huset har utvivlsomt været indrettet, som jeg har beskrevet det på de foregående sider med skolestue, privatbolig og stald. Senere tiders faciliteter i form af WC og bad var naturligvis ukendte.

Der var også et jordtilliggende til skolen. Man kan få viden om dette, hvis man henvender sig i Matrikeldirektoratet på Nørrebro i København, hvor man kan få lov til at læse i den gamle sogneprotokol for Vester Egesborg sogn. Den er udarbejdet omkring 1800, og den fortæller følgende om størrelsen af den jordlod, der hørte til skolen:

Sogneprotokol for Vester Egitsborg

Matr.no. 1 Skoleloden alt til Huus og Hauge

Jordernes partielle Indhold i geometrisk Maal: Er 4 $\frac{1460}{14000}$ Td.Land

Jordlodernes Beskrivelse: En med Huusplads og Hauge sammenhængende Jordlod Sydvest i Byen

Matrikeldirektoratet har også et gammelt, smukt koloreret kort, der ligesom sogneprotokollen er fra tiden omkring 1800. Det bærer titlen "Minoreret Kort over Egtsborg Sogn" og det er i målestokken "en decimal Tomme til Tusinde Alen". Det viser beliggenheden af skolelodden, hvor skoleholderen på sine 4 tdr. land kunne have sin kålhav og drive sit lille landbrug.

Mathias Thuresen var ikke nogen studeret mand, da han i 1722 blev skoleholder i Vester Egesborg. I Landsarkivet for Sjælland har man blandt meget andet også arkivalierne fra Sjællands Stifts bispeembeder. Her fandt jeg - arkiveret under betegnelsen B.3.c.2. - et lille tyndt hæfte i folioformat, der på titelbladet er forsynet med følgende påskrift:

Forklaring om alle
saavel kongelige og forhen funderede
som nu
efter Kongelig Allernaadigste Befalinger af 1739
og Aprilis 1740
nye oprettede Scholer
i
Sjællands Stift

Jeg fik lov til at få en fotokopi af siderne 22b og 23a, der giver en "Forklaring om Scholerne paa Vordingborg Amt", opført i skematisk form. Skemaet må være udfærdiget i eller efter 1742, men inden Mathias Thuresens død i 1744. Det fortæller følgende om skolen i Vester Egesborg:

Herredet: Hammer Herred

Sognet: Egesborg

Byer, hvor Scholen ligger: Egesborg

Byer, som ligge dertil: Egesborg, Vildbane Huuset, Jagt Huuset, nogle Gaarde af Nestelse og Myrop

Hvordan Schole: Kongelig Rytter Schole

Schole Huusets Bygning: Grund Muuret

Fra hvad Tiid Schole begyndt: Fra Scholernes Oprettelse

Den stipulerede Løn: 24 Rdl.alt efter Instructionen

Scholeholderens Navn: Mathiis Thuresen

" Stand: U-Studeret

Mathias var altså ikke student. I Hammer herred var kun 2 af 6 lærere studenter, i Bårse herred 9 af 14.

Anna Bertramsdatter From døde i 1732 og blev begravet den 9.april. Hvis hun, hvad jeg formoder, er identisk med den Anna, der blev født i Selde i 1680, nåede hun ikke at blive 52 år gammel.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Døde og begravede Anno 1732

April 9 Skoleholder Matthiis Thuresøns Hstr. med Ringen

Præsten har ikke indført afdødes navn i kirkebogen. Hvorfor skulle han dog det? Alle i sognet vidste jo, hvem hun var. Han har derimod skrevet, at hun blev begravet "med Ringen", d.v.s. at der ved begravelsen er blevet ringet med kirkeklokkerne, og det har Mathias måttet betale ekstra for.

I justitsprotokollen for årene 1731-1740 for Vordingborg Rytterdistrikts Birk berammes det på side 162 b den 20/8 1733, at "Skifte og Deeling" skal foretages efter "Skoleholder Mathias Turesens Hustru Anna Bertramsdatter From i Vester Egtsborg".

Den gamle skifteprotokol for Vordingborg Rytterdistrikts Birk er ikke bevaret, men i landsarkivets gemmer findes et lille hæfte i folioformat, som er blevet afleveret fra birket til amtet i 1749, og hvori der indført ekstrakter af skifter foretaget i birket i tiden 1720-49. Dette lille hæfte fortæller følgende:

Vordingborg Amt, afleveringsforretning af 26/11 1749 (ekstrakter af skifter 1720-49)

Skifte Stæden: Vester Egtsborg   Folio 239

Anno 1733 den 3die Septembris holdt Skifte efter Skoleholder Mathias Turrensens Hustru Anna Bertramsdatter From i Vester Egtsborg, hvor intet blev noget at arve

Da Anna døde, var Mathias 63 år gammel. For at forstå hans situation, må man nok sætte sig ind i datidens levevis. Tinne Vammen (5) skriver, at sene ægteskaber var mere almindelige i 1600-tallet og 1700-tallet end i de to efterfølgende århundreder, og det gjorde ofte ægteskabet til en kortvarig affære. De hyppigt forekommende genvielser var et vidnesbyrd om dødens stadige nærvær i datidens familieliv. De ofte meget korte intervaller mellem ægteskabers opløsning som følge af død og enkens eller enkemandens indgåelse af nyt ægteskab viser, at ægteskabets følelsesmæssige aspekt - forelskelse og kærlighed - ikke blev prioriteret særlig højt, når man skulle indtræde i den hellige ægestand. I bonde og håndværkerkredse var ægteskabet en social og økonomisk nødvendighed. Men de mange genvielser skabte yderst komplicerede familiekonstellationer og indviklede arveforhold.

Gustav Bang (1) skriver, at det i 1600- og 1700-tallet praktisk taget var regelen, at

Kirken i
Vester
Egtsborg

ældre enkemænd indgik nyt ægteskab og hyppigt med yngre ugifte piger, ligesom det ikke var ualmindeligt, at enker i moden alder indgik ægteskab med yngre ugifte mænd. Han forklarer dette som et udslag af tidens sociale forhold kombineret med høj dødelighed. På landet var det vanskeligt eller umuligt for en enke at bestride gårdens drift uden en mand og for en enkemand uden en kone. Hvor en enke sad med en gård, var der gerne en bejler, der meldte sig - en ugift tjenestekarl, som ville være selvstændig og ikke havde anden udvej end at gifte sig en gård til. For den yngre ugifte kvinde betød ægteskabet først og fremmest sikkerheden for at blive forsørget. Det var ganske naturligt, at det var det økonomiske moment, der gjorde sig stærkt gældende, og dette gjaldt ikke alene bondestanden, men også alle andre samfundslag, herunder præster, degne og skoleholdere.

7. Mathias Thuresen Vardes ægteskab med Birthe Hansdatter

Ud fra dette vil man forstå, at det næppe har været særlig exceptionelt, da Mathias Thuresen Varde året efter Annas død, 64 år gammel blev trolovet med den 28 år gamle Birthe Hansdatter – datter af degn, klokker og væver Hans Hansen i Vester Egesborg.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813, pg.4. Trolovet Anno 1733

Viede Den 28. Julii blev den Højagtede og Velfornemme Mand
Oct:14 Sr Mathiis Thuresøn Skoleholder i Vester Egesborg tro-
foreviist loved med Birthe Hans Datter. Og lovede i dette æg-
Skiftebrev teskab paa hans side Rasmus Jensøn Boemand her i
og byen, paa hendes side Faderen Hans Hansøn Klokker
Cons:seddel og Væver boende sammesteds, at intet findes dette
ægteskab mod loven

Rasmus Jensøn

Hans Hansøn

(egenhændige underskrifter)

Præsten, der har ført kirkebogen, var præst i Vejtlø-V.Egesborg sogne fra 1727-1749. Han hed Thomas Hansen Borch (Wiberg: En almindelig dansk Præstehistorie, I-IV, Odense 1870-71). Han var født i Hvedstrup ved Roskilde i 1684, var student fra Roskilde 1700 og tog sin teologiske eksamen 1704.

Præsten var altså 15 år yngre end Mathias, og det fremgår af hans formulering, at han nærede stor respekt for den "højagtede og velfornemme" skoleholder. Han omtaler ham også som Sr, d.v.s. Signore. Udtrykket blev i datiden brugt, når man ville vise sin respekt for standspersoner, jfr. personerne hos Holberg, der bruger tiltaleformen Monsieur – selv om disse intet havde med Frankrig at gøre.

Trolovelsen fandt sted den 28.juli 1733. Mathias bragte så den 3.september ved skiftet efter Anna Bertramsdatter From alle formalia i orden, og vielsen kunne på lovlig måde foregå onsdag d.14.oktober samme år. Ægteskabet mellem skoleholderen og den unge fru Birthe bar hurtigt frugt.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Fødde og Døbte 1734

Dom.5.Trinit. Matthiis Thuresøn Skoleholder D.Ane Cathrine b.af Sr.Borchs Hstr.

Jeg har fulgt præstens stavemåde, når jeg skriver "fødde" i stedet for "fødte". Datoangivelsen kræver nok en forklaring. Dom. er forkortelsen for det latinske Dominica, som betyder søndag, d.v.s. 5.søndag efter Trinitatis – i 1734 søndag d.25.juli.

Datteren Ane Cathrine – min 3xtip-oldemor – blev ved dåben båret af præstens kone. Atter et tegn på den respekt, der stod om den gode skoleholder. To år efter kom der en ny arving.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Føde og Døbte 1736

Dom.17.Trinit. Matthiis Thures: Skoleholder D.Marie b.af N.Mört.Hstr. i Vildbanehuset

Også denne gang har jeg fulgt præstens stavemåde, når han skriver "føde" og ikke som i 1734 "fødde". Der var endnu ingen officielt fastlagt retskrivning. Det virker i vores dage ejendommeligt, at kun faderens navn er blevet indført i kirkebogen, når det var "ægtefødde" børn, der blev døbt. Moderens navn var underordnet, hun var

"sin mands hustru". Dette gjaldt selvfølgelig også de kvinder, som bar børnene ved dåben, så det har været nok for præsten blot at skrive, at de små døtre blev båret af henholdsvis sognepræstens - pastor Borchs - hustru og Niels Mortensens hustru i Vildbanehuset.

Udover de omtalte kirkebøger skulle præsten føre en særlig embedsbog, den såkaldte Liber daticus. Når der kom nye love eller cirkulærer, som præsten skulle rette sig efter, indførte han en afskrift af dem i sin Liber daticus, og i denne indførte han også kopi af sin - målt med vore dages øjne ikke særligt omfattende - korrespondance samt notater om særlige forhold og vigtige begivenheder i sit sogn.

Landsarkivet for Sjælland har den gamle Liber daticus fra Vejlø-Vester Egesborg sogn. Det er en lidt medtaget gammel bog - der hist og her mangler nogle sider. Hvad der har stået på disse, vil aldrig komme for dagens lys. Bogen opbevares i en solid lille æske, og jeg fik udleveret æsken med den indlagte bog til nærmere studium med en venlig bemærkning om at behandle det uerstætelige meget skånsomt. Side 13 og 14 manglede, men til alt held er side 15 bevaret. Her har præsten Thomas Hansen Borch formentlig i 1737 - nøjagtig datering er ikke mulig - skrevet følgende:

I Egesborg er Kongens skoele, Skoeleholderens navn Matthiis Thuresen, een verdslig mand, der igennem adskillige fata er kommen ved skoelens første stiftelse.

Vist er det, manden har tient vel, levet skikkelig, læst flittig paa sin maade, at Ungdommen har kunnet recitere reenlig. Endnu i nogle Aar tunghørig, er bleven meer, af dette sidste Aars Tid hjælpes ved Klokkeren i byen, som han føder af sin fattige formue til det samme. Til alt dette ved eet nyt Ægteskab Ao 33 i sin Alderdom har 2 børn, saa at han lever nu under Guds kaars bekymret og besværlig, stedse dog i skoele og med Ungdommen af en synderlig lyst og drift han har dertil.

Mathias Thuresen er "efter adskillige fata", d.v.s. efter et hændelsesrigt liv ved skæbnens tilskikkelse kommet til Vester Egesborg, da skolen blev oprettet. Han er uden nogen gejstlig uddannelse. Desværre løfter præsten ikke sløret for, hvor og hvordan Mathias har levet, inden han kom til byen. Jeg vil senere vende tilbage til dette spørgsmål. Men han skriver, at Mathias har gjort sit arbejde godt, har levet et respektabelt liv og har været flittig. Resultatet har været, at børnene virkelig har fået lært at læse.

Præsten tegner derpå med sin beskrivelse et fremragende billede af Mathias Thuresen. Jeg synes, at man næsten kan se ham for sig. Den samvittighedsfulde skoleholder er ved at blive gammel, og det kniber for ham at bestride sit embede. Udtrykket "endnu i nogle år tunghørig, er bleven mer" må vel forstås på den måde, at han har lidt af tunghørighed i nogle år, og at denne lidelse er tiltaget. Klokkeren i byen - hans svigerfar Hans Hansen - bor hos ham og hjælper ham, og familien klarer sig for den løn, Mathias opbevarer som skoleholder. I sin alderdoms nye ægteskab med Birthe Hansdatter har han 2 børn. Han lever nu under Guds kors. Jeg forstår dette sådan, at han lever med sine helbredsmæssige skavanker i små kår, men affinder sig med livet, som det er. Dog er han bekymret - antagelig for fremtiden for konen og de små døtre. Han er besværlig, skriver præsten. Det skal nok forstås sådan, at han er besværet af sin sygdom, men måske menes der også, at det kan være trættende at høre på hans beklagelser. Men trods alt passer han stadig sin skole, drevet dertil af sin store interesse for børnene og de unge.

Præstens rosende omtale af skoleholderen afspejler påny hans respekt for manden og for den indsats, han har øvet i sin lærergerning. Den lille familie i skolehuset bestod så i 1737 af Mathias Thuresen(68), Birthe Hansdatter (32), Ane Cathrine (3), Marie (1) og Hans Hansen (65). Set med vore dages øjne, må pladsen i huset have været lidt trang.

Hvem var så denne Hans Hansen, der var blevet Mathias Thuresens svigerfar i 2.ægteskab?

8. Hans Hansen og hans døtre

Hans Hansen var degn, klokker og væver i Vester Egesborg, og han må være født i 1672. Jeg har intet fundet om hans fødested, men det er meget muligt, at han er født på eggen, muligvis i Vester Egesborg eller et af nabosognene. Kirkebogen fortæller intet om hans kone, så hun er antagelig død før 1729, d.v.s. før det tidspunkt, hvor den bevarede kirkebog fra Vester Egesborg er blevet påbegyndt.

Til gengæld fortæller kirkebogen om Hans Hansens 3 døtre, der blev trolovet/gift i 1730-erne. Den første, der omtales, er datteren Anne, der i 1730 blev trolovet med en enkemand fra landsbyen Myrup i Vester Egesborg sogn.

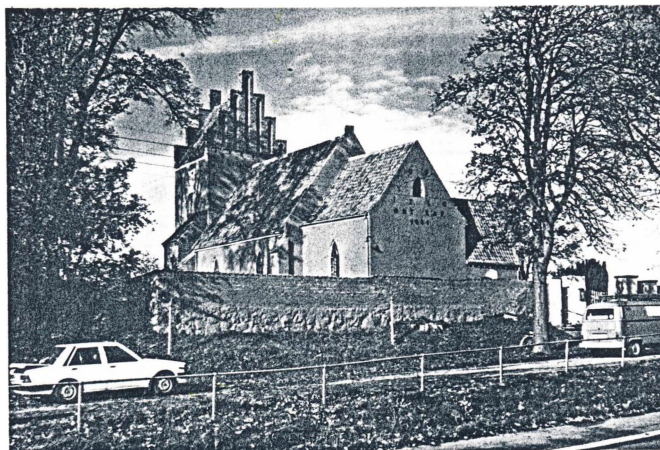
Vester Egesborg kirkebog 1729-1813, pg.1. Trolovede 1730

Døde da der var indlyst til hans ægteskab	Dom.20.p.Trinit. trolovede her kirken Søren Andersøn Enkemand af Myrup med en Pige ved Nafn Anne Hans Datter af Egitsborg. For ægteskabet paa hans side lover Niels Sørensen af Myrup, paa hendes Degnen Hans Klokker af Egitsborg
---	--

NNS

Hans Hansen (egenhändig underskrift)

Trolovelsen fandt sted 20.søndag efter Trinitatis, 22.oktober 1730. Desværre døde enkemanden, Søren Andersen, inden man nåede at få viet parret. I 1730 og 1731 er der i kirkebogen kun indført 1 begravelse af en mand ved navn Søren. Det er Søren Drage, gårdmand i Myrup, begravet 14.marts 1731. Der oplyses intet om hans alder, men kun at han blev begravet "uden klokker", d.v.s. uden ekstra betaling for klokkeringning. Søren Andersen må være identisk med denne Søren Drage, hvis hustru ifølge kirkebogen var blevet begravet 10.søndag efter Trinitatis i 1730. Med andre ord: Trolovelsen med Anne Hansdatter skete allerede 10 uger efter, at Søren var blevet enkemand. Igen et eksempel på, at det var gårdens drift, henholdsvis det at tilkæmpe sig en gård, der gik foran alt andet. Jeg har ikke søgt oplysninger om, hvorvidt den unge Anne - selv om vielsen måtte aflyses - alligevel fik gården i fæste med en ny og yngre ægtemand.

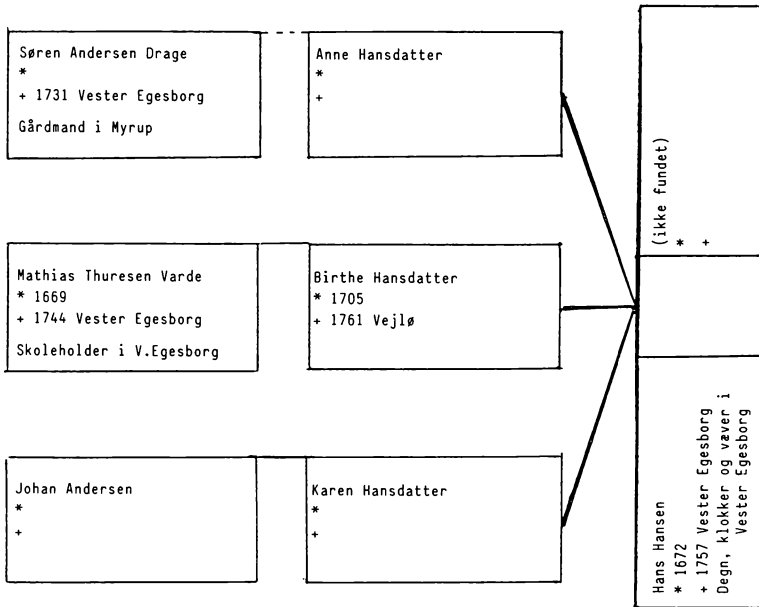

Vester Egesborg kirke

På kirkebogens side 4 finder man datteren Birthes trolovelse med skoleholderen og på side 8 omtalen af datteren Karens indtræden i den hellige ægtestand.

Øversigt over Hans Hansen og hans døtre

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813, pg.8. Trolovede Anno 1739

Viiede Trolovede
Fest. Dom.Sexag. blev Johan Andersøn UK tiener ved Niels
2.Pape Lindgaard troloved med Karen Hans Datter P. og
Hans Klokkers Datt. her i Byen. For deres ægteskab
lover for ham Rasmus Jensøn Boelmand i Egitsborg,
for hende Faderen samme Sted at intet mod Loven
er til hinder for dette

Rasmus Jensøn Hans Hansøn (egenhændige underskrifter)

Trolovelsen fandt sted Dominica Sexagesima, som er søndagen før fastelavn - 1.februar 1739. Vielsen: 2.påskedag - 30.marts 1739. UK står for ungar, P for (ugift) pige.

Karens første barn,datteren Ane, blev ved dåben båret af søster Birthe, i kirkebogen omtalt som "Skoleholder Thuresøns Hstr.". Begivenheden fandt sted 16.søndag efter Trinitatis, d.v.s. 13.september 1739. Det bekræfter Gustav Bangs oplysninger om, at også dengang tog mange par forskud på trolovelsens og ægteskabets glæder.

Hans Hansen døde i 1757, 85 år gammel.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Døde og Begravede 1757

27 Aug Hans Hansen Vbg 85 Aar

Man kan godt sige, at det ikke er ret meget, jeg ved om, hvordan livet formede sig for min 5xtip-oldefar for 250-300 år siden, når jeg kun har de tørre data. Men noget kan man dog uddrage af disse.

Hans Hansen er ikke omtalt i Anders Pedersen: Sjællands Stifts Degnehistorie, Kjøbenhavn 1899. Det kan give anledning til tvivl om, hvorvidt han egentlig officielt var degn i sognet. Men denne tvivl er efter min opfattelse ikke berettiget ud fra følgende ræsonnement: En degns foresatte eller overordnede var hans præst, og når præsten selv i kirkebogen (kirkebogens side 1) omtaler Hans Hansen som "Degnen Hans Klokke" tyder det for mig på, at forfatteren til ovennævnte værk ikke er gået tilstrækkeligt i dybden.

Hans Hansen har kunnet læse og skrive, og han har muligvis haft en eller anden form for uddannelse - omend ikke af noget større omfang. Præsten fortæller i sin Liber daticus, at klokkeren i byen hjælper skoleholderen. Det må vel forstås som en hjælp til den noget ældre, noget tunghøre mand ved undervisningen af børnene. Kirkebogen viser, at han kunne skrive, for hans egenhændige underskrift findes 3 gange i denne. Når man betragter underskriften og betænker, at den er skrevet med gåsefjer, virker den både øvet og fast.

Det var i øvrigt ikke mange af hans samtidige, der kunne så meget som skrive deres eget navn. Jeg har forsøgt at lave lidt statistik ud fra det, jeg har fundet i den gamle kirkebog fra Vester Egesborg. I årene 1730 til og med 1740 er der indført i alt 49 trolovelser i denne, og hver trolovelse har der været 2 forlovere, der har kunnet erklære, at det påtænkte ægteskab måtte anses for lovligt, d.v.s. 98 underskrifter af forlovere.

I 79 af de 98 tilfælde har forlovere ikke kunnet skrive deres eget navn, men har blot med større eller mindre hjælp fra præsten præntet deres initialer i kirkebogen. De har folgelig heller ikke kunnet læse, hvad det var, de skrev under på. I 19 tilfælde er der egenhændige underskrifter. De er skrevet af Rasmus Jensen (12), af Hans Hansen (3) og af andre (4). Rasmus Jensen har åbenbart været en betydningsfuld mand i sognet, en respekteret mand, hvis ord man har lagt vægt på.

Hans Hansens 3 egenhændige underskrifter i Vester Egesborg kirkebog er de ældste, selvstændigt skriftlige overleveringer fra mine aner, som jeg indtil nu har fundet i mit

arbejde med slægtsforskning. Jeg er ikke efterkommer efter den på side 9 omtalte provst i Selde, Bertram Hansen From, der antagelig var far til Mathias Thuresens første kone, og der har ikke i ældre tid været embedsmænd, præster eller andre stands-personer blandt mine aner. Derfor finder jeg nok ikke som levn fra mine aner andre egenhændige underskrifter, der er ældre end disse 3 fra 1730, 1733 og 1739. Jeg be-
tragter disse 3 underskrifter med en vis andagt og er glad for, at det med særlig vel-
vilje fra Landsarkivet for Sjælland lykkedes mig at få foretaget en affotografering
af kirkebogens side 4 med Hans Hansens egen underskrift fra 1733 ved hans datters tro-
lovelse med Mathias Thuresen.

I parentes bemærket: Den besøgende i landsarkivet kan kun få lov at studere den gamle kirkebog på mikrofilm. Det er ikke muligt at få selve bogen udleveret, og landsarki-
vet lader den ikke fotokopiere, fordi man ikke vil risikere at beskadige den ved op-
lukning og fladtrykning i en fotokopimaskine. Der er derfor kun den mulighed mod be-
taling at få affotograferet en side i den af arkivets fotograf og få fremkaldt filmen.

Konklusionen af det, jeg har fundet om min 5xtip-oldefar må blive, at Hans Hansen har
kunnet læse og skrive. Han har ernæret sig som væver og klokker, utvivlsomt også som
degn eller hjælpedegn. Jeg kan forestille mig, at han på sine ældre dage, hvor han bo-
ede i skolehuset, har hygget sig med sin næsten jævnaldrende svigersøn - svigersønnen
var den ældste - med en pipe tobak og et spil skak.

Men nu lidt mere om

9. Mathias Thuresen Varde og Birthe Hansdatter

Datidens førende teolog, Peder Hersleb, var født i Trondhjem i 1689. Han blev student
i 1703 og cand.theol. i 1707. Hans teologiske løbebane blev strålende, og i 1725 blev
han hofpræst. I 1728 ledsagede han den dybt religiøse kronprins og kronprinsessen på
en baderejse til Tyskland, og her lærte de kongelige højheder og han pietismen at ken-
de på nærmeste hold. Da kronprinsen i 1730 blev konge som Christian d.6., slog pietis-
men for alvor igennem her i landet, hvilket blandt andet betød, at Holberg måtte op-
høre med sin komedieskrivning, og teatret i Grønnegade måtte lukke. For Peder Hersleb
betød det karrieren som biskop, først i 1730 i Kristiania og derefter i 1737 bispeem-
bedet for Sjællands Stift - vel nok det fornemste embede for en teolog.

Som Sjællands biskop boede han i bispegården, der i 1731-32 var blevet opført i Nørre-
gade i København på hjørnet over for Frue Kirke. Der ligger den som bekendt endnu, i
Nørregade 11. Herfra drog han ud på sine visitatser i sin karet med kusk og tjener.
Det fortælles om ham, at han var frygtet i præstegårdene og skolerne. Alt stod på den
anden ende, når han havde meldt sin ankomst. Det fortælles også om ham, at han var
bedst i humør i forsommertiden, hvor det var behageligt at køre i kareten, hvor præ-
stegårdenes gæsteværelser ikke havde klamme dyner, og hvor præstekonerne bl.a. kunne
servere lam og asparges.

Landsarkivet for Sjælland har de visitatsbøger, hvori Hans Velærværdighed gjorde sine
notater. Det er små lommebøger, hvori han har skrevet med en skrift, der nærmest min-
der om flueben. Det er en oplevelse at sidde med denne, en gang så betydningsfulde
mands lommebøger og læse, hvad han har skrevet om præsterne og skoleholderne for 250
år siden. I lommebogen for Hammer herred har han skrevet følgende om skolen og skole-
holderen i Vester Egesborg, som han åbenbart for første gang besøgte omkring årsskif-
tet 1738-39:

Skolen i Egesborg er Kongens Skoole, Mathis Thuresen, middel, gl.tunghørig, og
han lit kun spurgt, ellers flittig. Var tilbage Nytaar 1739

Biskoppen var åbenbart lidt mere forbeholden, end sognepræsten havde været, da han skrev i sin Liber daticus et par år tidligere. Mathias har efter bispens mening holdt lidt for lav profil - "han lit kun spurgt" - og har ikke udspurgt børnene så meget, som bispen gerne havde set.

Omkring nytår 1739-40 var biskop Hersleb påny i Vejle og Vester Egesborg:

Næst til Nytaar 1740 ....(ulæseligt ord)..intet om den i Veilø, er ei tilfreds med V.-Egesborg

Hans Velærværdighed fandt intet at udsætte på skoleforholdene i Vejle, men han var ikke tilfreds med Mathias Thuresens undervisning. Han angiver ikke i lommebogen noget om, hvorfor han var utilfreds.

Biskop Herslebs sidste visitats i Mathias Thuresens tid fandt sted et år senere. På det tidspunkt var Mathias syg og kunne ikke modtage den fornemme mand, der gjorde følgende notat i sin lommebog:

Til Nytaar 1741. V.-Egesborg syg

Peder Hersleb

Det er svært at finde billeder, der kan illustrere skoleforholdene i 1700-tallets første halvdel. 150 år senere - i 1881 - har Michael Ancher malet interiøret i Skagens pøgeskole. Småt og fattigt har det været i 1880-erne, og det har nok været endnu ringere 150 år tidligere.

Biskoppens dårlige humør skyldes måske også, at han ved sine 3 visitatser havde valgt at komme på den tid af året, hvor det var koldt at køre i karet, og sengene i præstegårdene var kolde og klamme.

Meget tyder på, at Mathias Thuresen - 70 år gammel i 1739 - tungtør som han var - ikke længere helt magtede sit embede. Til gengæld var der andre ting han endnu kunne klare. I 1740 nedkom fru Birthe påny med en liden datter.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813

Føde og Døbte 1740

D.Virid. Matthis Thuresøns i Eborg.
D.Johanne b.af Sven Rasm.Hstr.

Hun kom til at hedde Johanne, og dåben skete Viridum dies, d. v.s. Skærtorsdag 1740. Svend Rasmussens hustru bar hende.

Langt fra alle børn nåede at blive voksne. Den lille Johanne fik ikke nogen lang levetid. I 1741 huserede koppesygdommen fælt i Vester Egesborg, og det kostede 5 børn i det lille samfund livet - blandt disse den lille Johanne.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Døde og Begravede 1741

Septuag.	Niels Jensøns Hmd. barn Jens et aar og nogle uger gammel
Judica	Hans Nielsøn Hmd. i Myrop ved 40 aar gammel
26:Trinit.	Peder Nielsøns Gmd. i Eborg hans Søn Hans død i smaae Kopper
2:Advent	ditto 2 børn ligesaa døde i Kopper
3:Advent	Skolesholder Thuresøns yngste Datter Johanne død i smaae Kopper

Summa Døde = 5

Præstens sammentælling af årets døde er ikke korrekt, for der var jo 6 og ikke 5 døde i sognet det år. Listen giver et billede af, hvordan døden i datidens samfund ofte hentede de små ud af familiens kreds, for 5 af de 6 døde var børn. Det har været en trist jul forgårdmand Peder Nielsen og hans familie i Vester Egesborg, når de lige før jul havde mistet 3 børn i løbet af 2 uger, og det har været hårdt for familien i skolen at miste den lille, kun 1½ år gamle Johanne. Koppeepidemien havde krævet sine ofre.

Som bekendt er koppesygdommen i vore dage praktisk taget uden betydning, men sådan har det ikke altid været. I dag ved kun de færreste, hvad koppesygdom egentlig er.

Sygdommen optræder hos pattedyr, inclusive pattedyret homo sapiens og hos fugle - omend med vekslende forløb og betydning fra dyreart til dyreart. Sygdommen fremkaldes af et virus, og der har gennem tiden været nogen diskussion om, hvorvidt man skulle opfatte koppevirus som én virusart, der er spaltet ud i varieteter tilpasset de enkelte dyrearter, eller som en række forskellige virusarter, der er specifikke for den enkelte dyreart. Men der er enighed om, at kokopper og menneskekopper er nærbeslægtede.

Hos mennesket forløber sygdommen yderst akut og med stor dødelighed, hvorimod sygdommen hos kvæg og hest kun er af lokal natur. Hos får forårsager sygdommen de steder, hvor den forekommer (Mellemøsten, Nordafrika) store tab blandt lammene. I USA er svinekopper stadig et problem.

Kopper smitter fra menneske til menneske ved direkte kontakt og ved dråbeinfektion. Inkubationstiden er 8-15 dage, og sygdommen bryder som regel ud med høj feber og kuldegysninger. Efter 3-4 dage falder temperaturen, og der fremkommer overalt på legemet et udslæt af små røde, noget ophejdede pletter, der bliver til væskefyldte blærer - de såkaldte kopper - ofte med en central navledannelse. Når koppepustlen brister, dannes en brunlig skorpe. Der er betydelig tendens til, at betændelsen går i dybden, hvorved helingen sker under ardannelse - koppear. Hvis det akutte forløb overleveres, efterlader sygdommen en immunitet af flere års varighed.

I England var det allerede i 1700-årene kendt, at malkere kunne få koppeudslæt på hænder og arme ved smitte med kopper fra kvæg. Man havde også iagttaget, at disse personer ikke senere fik de ondartede kopper - i England kaldet "smallpox", i Danmark "små kopper". Iagttagelsen førte til, at Jenner i England i 1796 foretog vaccination af mennesker ved at inokulere materiale fra kokopper (vacca=ko). I leksika og alle andre steder angives det traditionelt, at Jenner var den første, der foretog vaccination mod kopper. Men H.C.Bendixen (6) fortæller, pg.41-43 en helt anden historie. Han skriver, at her i landet foretog præsten Peter Thun i Hjortlund ved Ribe allerede i 1754 med held vaccination af sine 6 børn mod kopper. Bendixen fortæller videre, at lægen J.Chr.Fabricius samme år podede sine 2 sønner med heldigt forløb. Bendixen tilføjer, at den tyske læge Johan Just von Berger, der var indkaldt her til landet af grev J.H.E.Bernstorff, påbegyndte koppevaccinationer i løbet af 1750-erne, bl.a. støttet af overlægen ved det dengang nye Frederiks Hospital.

Men uanset hvem, man skal tilskrive æren, kom kendskabet til vaccinationer for sent til at få betydning for Mathias Thuresens og Birthe Hansdatters lille Johanne.

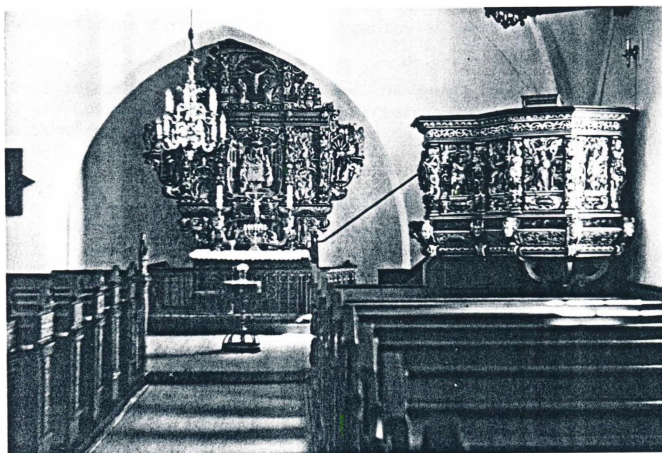
I 1744 indhentede døden den gamle skoleholder.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Døde og Begravede 1744

Martii 4	Ole Hansøn Frednings Foged og Kirkeværg	lagt i Kirkens Gulv ved Prædikestolen
May 25	Matthiis Thuresøn Skoleholder i Egesborg 74 Aar ligesaa	lagt i Kirkens Gulv
Julii 22	Niels Mortensøns Hustru i Vildbanehuset	
D.A.Advent	Mikkel Hugger, Huusmand i Nyrop hans Datter nogle Aar gammel	

Sum = 4

Vester Egesborg var - målt med vor tids alen - ikke noget folkerigt sogn. Alle kendte hinanden. Der var kun 4 dødsfald i 1744, der iblandt Mikkel Huggers (=tømrers) datter. Alle vidste, hvem hun var, så hendes navn og alder er ikke blevet indført i kirkebogen. Det samme gjaldt for konen i Vildbanehuset.

Vester Egesborg kirke

Abel Schrøder er mester for den smukt udskårne prædikestol fra 1632 og for den tilsvarende altertavle fra omkring 1650. Mine gamle aner har haft disse skønne farverige udskæringsarbejder for øje, når de hver søndag har deltaget i gudstjenesten. Mathias Thuresens jordiske rester blev lagt til hvile under gulvet i den smukke gamle kirke.

Det, at Mathias blev begravet under kirkens gulv, viser, at han af sine samtidige blev betragtet som en standsperson. Det var kun de udvalgte, der opnåede en sådan ære. For præster skete det gerne i gulvet foran alteret, for degne i gulvet foran prædikestolen. Det kunne give anledning til, at kirkegængerne hviskede om, at der lugtede af degn. Kirkeværgere og andre standspersoner kunne også blive begravet inde i kirken, medens bønder, inderster (d.v.s. daglejere m.fl., der ikke drev selvstændigt landbrug) og tyende samt disse samfundsgruppers ægtefæller og børn kom i jorden ude på kirkegården. De, der havde taget sig selv af dage eller var blevet henrettede, kunne ikke blive begravet i den indviede jord. I slutningen af århundredet holdt man op med at henlægge lig under kirkegulvene. Begrundelsen var dels "hygiejnisk" - den ilde lugt - dels den, at kirkegulvene ofte skred sammen over hulrummet med kisten, efterhånden som denne rådnedede.

Men der havde været krudt i den gamle skoleholder lige til det sidste, for nogle få måneder efter hans død nedkom den unge fru Birthe med tvillinger.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Føde og Døbte 1744

21.Trinit. Matth.Thures. Enke i Eborg S. Matthiis Bertram b.a. Sven Rasm. Hstr. ibid
D. Johanne b.a. Jens And. Hstr. ibid

Tvillingerne var en dreng og en pige, der blev døbt 21.søndag efter Trinitatis - 18. oktober 1744. De må være avlet medio januar 1744, d.v.s. 4 måneder før Mathias Thuresens død - på et tidspunkt, hvor han var 74 og hun 39. I dåben fik sønnen navn efter sin far og andre medlemmer af slægten, formentlig en fornylig afdød halvbroder ved navn Bertram (se senere). Han kom altså til at hedde Mathias Bertram Mathiasen. Datteren fik samme navn som den lille datter, der var død i 1741: Johanne Mathiasdatter.

Hvordan kunne Birthe nu klare sig rent økonomisk? Det kan være svært at svare på, men som omtalt på side 12 fik hun sin afdøde mands løn til og med januar kvartal 1745, så hun har efter datidens forhold været helt godt stillet i de første måneder efter dødsfaldet.

De to små tvillinger fik en kort livsskæbne. De døde allerede i august måned det følgende år og blev begravet sammen 10.søndag efter Trinitatis, d.v.s. 22.august 1745. Præsten har ikke angivet nogen dødsårsag, men da de er blevet begravet sammen, har der antagelig været tale om en akut smitsom sygdom, muligvis kopper.

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Døde og Begravede Anno 1745

Dom. 10 Trinit. Skoleholder Thuresøns Enkes Tvillinger und. Aar gamle

Det, som derefter skete, er et vidnesbyrd om, at de mange genvielser skabte komplicerede familiekonstellationer og indviklede arveforhold.

10. Skiftet efter Mathias Thuresen Varde

Skiftemyndigheden var for Mathias vedkommende Vordingborg Rytterdistrikts Birk, og den omstændighed, at der skulle afholdes skifte, skulle bekendtgøres, så eventuelle lovlige krav kunne rejses mod hans bo. Bekendtgørelsen derom skete ved såkaldt tillysning på birkets kontor i Vordingborg og ved indførelse om den foretagne berømmelse i birkets justitsprotokol, der nu opbevares i Landsarkivet for Sjælland. Hermed var første del af formalia opfyldt.

Vordingborg Rytterdistrikts Birk. Justitsprotokol 1740-1746. pg. 401 a

Torsdagen d. 3die Junii 1745

Hr. Conferentsraad og Amtmand S.Møllers fuldmægtig Sr.Worm Størup med skriftlig tillysning af dags dato lader bekendtgøre, at skifte og deeling efter Skoleholder Mathias Thurrasen er kommet at foretages udi den kongelige skole i Vester Egtsborg den 18de Junii førstkommande.

De, der skulle arve, var Mathias enke samt de levende børn af første og andet ægteskab.

Børnene af første ægteskab var

- 1) Thure
- 2) Bertram, der var død i Holland. Hans dødsfald må være sket, inden skiftet fandt sted, for han er ikke medtaget som arving efter faderen. Han er formentlig død i 1744, og familien har nok været underrettet derom i oktober 1744, hvor tvillingerne blev døbt, og drengebarnet fik navnet Mathias Bertram. Alt tyder på, at Bertram ikke har efterladt sig livsarvinger
- 3) Peter, der i mange år havde opholdt sig i Vestindien
- 4) en afdød datter, gift med en mand ved navn Hiort. Datterens arvepart skulle overgå til hendes egen datter, Charlotte Amalie Hiort, d.v.s. til Mathias datterdatter

Børnene af andet ægteskab var

- 1) Ane Cathrine, min 3xtipoldemor
- 2) Marie
- 3) Johanne, der var død i 1741 - og derfor naturligvis var ude af sagen
- 4) Mathias Bertram
- 5) Johanne

Den 18.juni 1745 har man været samlet til "skifte og deling" i skolen i Vester Egesborg. Amtmandens fuldmægtig er kommet ridende eller kørende fra Vordingborg med sin skriverkarl, og de tilstedeværende har modtaget ham med passende ærbødighed.

Enken har ganske sikkert været til stede, men datidens lov sagde, at kvinder ikke var myndige i juridisk forstand, selvom de selvfølgelig i familien kunne være lige så bestemmende dengang, som kvinder altid har været. Kvinder skulle derfor på linie med de umyndige børn have en værge, som skulle varetage deres interesser. Man gætter næppe for-

kert, hvis man forestiller sig, at hendes far, degnen Hans Hansen har været værge for hende og hendes 4 umyndige børn.

Thure har nok selv været til stede, og han har velsagtens også repræsenteret broderen, Peter, der var i Vestindien, ligesom han kan have været værge for sin nièce, Charlotte Amalie. Men det er nok mere sandsynligt, at Hiort selv har været værge for sin datter.

Såfremt skifteprotokollen havde været bevaret til vore dage, kunne man have fået helt klar viden om, hvem der selv var mødt, og hvem der var værge for hvem. Man ville i så fald også have haft en boopgørelse med registrering af alle familiens ejendele såsom møbler, sengetøj, gangklæder, køkkengrej og husdyr (ko, får, gris, gæs).

En sådan registrering må være foretaget i birkets skifteprotokol og være ledsaget af en vurdering, som har dannet grundlaget for den samlede værdiansættelse af boet, der vil blive omtalt i det følgende. Men når skifteprotokollen er forsvundet, må man trøste sig med, at der er bevaret en summarisk gengivelse af skiftet i et lille håndskrevet hæfte på nogle få sider i folioformat, der er blevet afleveret fra Vordingborg Rytterdistrikts Birk til Vordingborg Amt den 26. november 1749. Dette arkivalie er senere overgået til Landsarkivet for Sjælland, hvor jeg fået fotokopi af de 2 sider, der har interesse for min slægtsforskning. Tallene i rubrikken "Folio" henviser til sidenumrene i birkets nu forsvundne skifteprotokol, og arkivaliet fortæller i øvrigt følgende:

Vordingborg Amt, afleveringsforretning af 26/11 1749 (ekstrakter af skifter 1720-49)

Skifte Stæden	Folio		Forklaring om Arve Midlerne
Vester Egtsborg	742	Anno 1745 den 18de Juni begynt Skifte og sluttit den 24de September a.D. efter Skoleholderen Mathias Turresen Varde i Vester Egtsborg og da blev til deeling imellem følgende Arvinger..... 73 Rd.2Mk.13 11/14Sk.	
		Jurre Mathiesen Varde	14 - 4 - 2 53/70 - } bet.inod kvitt.af
		Peter Mathiesen Varde From	14 - 4 - 2 53/70 - } 6te September1746
		Charlotte Amalie Hiort	Disse arve midler ere herefter ind-
		i moders stæd	
		Anne Catrine Varde	7 - 2 - 1 53/140- } læmmed udi 2de
		Marie Varde	7 - 2 - 1 53/140- } Summer
		Mathias Bartram Varde	14 - 4 - 2 53/70 - } Disse 2de ere dø-
		Johanne Varde	7 - 2 - 1 53/140- } de og Arven deelt-
			tes
		Er	73 Rd.2 Mk13 11/14Sk.

Der var værdier for 73 rigsdaler 2 mark og 13 11/14 skilling til fordeling mellem børnene af de to ægteskaber, når Birthe Hansdatter havde fået beregnet sin arveandel. Datidens lov sagde, at mandlige arvinger skulle have dobbelt så stor en arveandel som kvindelige arvinger. Derfor tildelte man hver af Mathias sønner 14 rigsdaler 4 mark og 2 53/70 skilling og hver af hans døtre - blandt disse Charlotte Amalie i moderens stæd - 7 rigsdaler 2 mark og 1 53/140 skilling. Historien melder intet om, hvordan man bar sig ad med at dele en skilling i 140 dele, og det var da også kun på papiret, det skete.

Men inden skiftet efter Mathias nåede at blive endelig afsluttet, skete der det, at tvillingerne døde i august 1745 (se side 23). Nu skulle der også skiftes efter dem, og sagen blev kompliceret ved, at tvillingernes andele efter faderen skulle fordeles mellem tvillingernes arvinger.

Tvillingernes samlede arveandele efter faderen var opgjort til 22 rigsdaler 4 19/140 skilling. Man skønnede, at begravelsesomkostningerne havde været 16 rigsdaler, som Birthe Hansdatter skulle have forlods. Beløbet kan forekomme stort, men det var dengang sædvane at holde stor familiesammenkomst med spisning - undertiden flere dage i træk - når nogen blev begravet. Om Birthe Hansdatter har fulgt denne skik, eller om

hun blot har fået det sædvanlige beløb, er ikke til at vide. Tilbage var så 6 rigsdaler og 4 19/140 skilling. Dette beløb blev fordelt på sædvanlig måde: Moderen fik 2/11, helsestrene hver 2/11, halvbrødrene hver 2/11 og halvsøsteren 1/11.

Inedens Skiftet saaledes varede døde de 2de sidste Arvinger Neelig: Mathias Bertram og Johanne Varde og altsaa kommer begge disse deres lodder til deeling imellem Moderen og de andre Arvinger det er for dem begge	22 Rd. - - 4 19/140S
herfra gaar begge deres Begravelses Bekostning med	16 - - - - -
	Igien 6 Rd. - - 4 19/140S
Moderen tager med beste barn	1 Rd. - 9 360/770 S
Anne Catrine Varde	
heel søster til de afdøde	1 - - 9 360/770 - disse Arve Midler
Marie Varde ligesaa	1 - - 9 360/770 - bet. imod forhen
Turre Mathiesen Varde half broder	1 - - 9 360/770 - melt qvitt. Litra
Peter Mathiesen	1 - - 9 360/770 - II = Er indlemmed
Charlotte Analie Hjort	
i moders sted som half søster	3 1/2 Mk. 4 113o/154o - efterfølgende
	Summer
	giør oven melte 6 Rd. - 4 19/140S

Her kunne skiftesagen så være afsluttet, men arvesagen blev kompliceret ved, at skoleholderens søn Bertram af første ægteskab var død i Holland, hvor han havde efterladt sig en større formue. Fordelingen af denne som arv til hans hel- og halvsøskende tog man med i den løbende sag, som skiftemyndigheden derfor først gik videre med i november i det efterfølgende år 1746.

Det, som forsinkede skiftesagens afslutning, har øjensynlig været det faktum, at det tog tid at få arven efter skoleholderens søn Bertram hentet hjem fra Holland. Arven var - viser det sig senere i skiftesagen - en sum på mere end 625 rigsdaler. Sammenligner man dette med årslønnen for en skoleholder - 24 rigsdaler - vil man forstå, at der virkelig har været tale om en meget betydelig formue. Bertram har åbenbart forstået at klare sig godt i det fremmede. Man kan nok regne med, at hans dødsfald er indtruffet i første halvdel af 1744, og det har også dengang taget tid at få alle formalia i orden efter et større bo. Han har muligvis drevet forretningsmæssig virksomhed og haft ejendom i Holland, som har skullet afhændes efter hans død, og skifteretten der i landet har skullet behandle hans sag. Måske har den hollandske skifteret skullet skaffe formelle oplysninger fra myndighederne i Danmark om hans retmæssige arvinger. Postgangen med diligence tog tid. Og når alle formalia var i orden, kunne pengene ikke som i vore dage ved tryk på en knap ad elektronisk vej overføres fra bank til bank - fra land til land på mindre end et sekund. Nej, de gode hollandske gylden skulle bringes hjem til Danmark med sejlskib eller diligence i en forsegle pose. Alt dette har nemt kunnet tage et par år.

Jeg har undersøgt, om der i Rigsarkivet findes noget, der kan fortælle mere om denne arv og historien bag den. I arkivet fra det daværende Udenrigsministerium, det såkaldte "Tyske Kancelli" fandt jeg følgende katalognummer i arkivfortegnelsen:

Tyske Kancellis udenrigske Afdeling. Speciel Del, Nederlandene, A III 39.

1511-1769 Akter og Dokumenter vedr. Handel og Søfart samt private og offentlige Fordringer, Ansøgninger og Breve fra forskellige. Arvekrav 1588-1769.

1 pakke

Kun 10 minutter efter bestillingen kom arkivbetjenten til mig med den spændende pakke. Jeg vil ikke nægte, at det gibbede i mig, da jeg pludselig sad med en samling håndskrevne breve og dokumenter - vel sagtens op mod 100 stykker papir - hvoraf det ældste var fra 1511, da kong Hans regerede i Danmark. Af brevene var nogle på dansk, andre på hollandsk, fransk eller tysk. Der var underholdende læsning om skænderier om arv, og der var beretninger om fulde hollandske matrosers huseren i Helsingør med korrespondance om det krav om erstatning, deres ødelæggelser havde affødt. Men der var desværre intet om arven efter Bertram Mathiesen From.

Men nu tilbage til skiftesagens behandling ved Vordingborg Rytterdistrikts Birk. I november 1746 kom så endelig de mange penge til Danmark, og den 18. i måneden kunne man komme lidt videre i sagen.

Der havde været omkostninger ved at få arven hjem fra Holland, og hver enkelt af de arveberettigede skulle bidrage til dette med 4 mark og 13 1/3 skilling. Der må her være en skrivefejl i ekstraktudskriften, idet der først i teksten angives 2/3 skilling og derefter i resten af regnskabsopstillingen regnes med 1/3 skilling. Men det er i småtingsafdelingen.

Men dend faldende arv i Holland efter Skoleholderens Søn blev ej Transporterit til Kiøbenhavn før in November 1746 og den 18de Dito blev vedkommende myndige arvinger udbetalt efter at omkostninger til arvens hentelse var fradragne enhvers arvelod med 4 Mk. 13 2/3 Sk. pro persona for denn arv her for blev og faar saa herved		
Peter Mathiesen From udi Ostindien		Efterstaaende
Efter hans Fader	14 Rd. 4Mk. 2 53/70 Sk	13 Rd. 3 Mk. 14 1/E
Efter de 2de afdøde half Søkende	1 Rd. -9 360/770 -	Sk. er leveret
afgaar den giorte omkostning til arvens hentelse	15 Rd. 4Mk. 12 1/6 Sk 4Mk. 13 1/3 Sk	
	Igien 14 Rd. 5Mk. 14 5/6 Sk	

Skiftet i Vordingborg Rytterdistrikts Birk omtaler ikke udbetalingen af arven fra Bertram til Thure og Peter, men der kan ikke være tvivl om, at de på en eller anden måde har fået deres andele. For de var helbrødre til Bertram, og der tilkom dem derfor hver en arveandel svarende til det dobbelte af det, som deres helsøster - repræsenteret af søsterdatteren Charlotte Amalie - skulle have, og svarende til 4 gange det beløb, der tilkom hver af deres 2 halvsøstre Ane Cathrine og Marie. Når den bortrejste Peter også har skullet betale sin andel af udgifterne til arvens hjembringelse, er dette yderligere et bevis for, at han har fået andel i arven. Og da hans arveandel ikke er kommet med pengeposen til Vordingborg, hvor man sad med regningen, har man trukket hans andel af udgifterne fra det beløb, han i forvejen skulle arve efter sin far og sine halvsøkende.

Det er meget forståeligt, at udbetalingen af den store arv til Thure og Peter ikke er sket gennem Vordingborg Rytterdistrikts Birk, eftersom som Thure tilsyneladende ikke har haft bopæl i birket, og Peter har opholdt sig i det fremmede. Det angives, at Peter er "udi Ostindien". I virkeligheden var han ikke i Ostindien, men - som jeg senere vil gøre rede for - på St. Thomas i Vestindien. Fejlen kan være en skrivefejl ved overførselen til ekstraktudskriften. Forklaringen kan også være, at både Ostindien og Vestindien var så langt, langt væk fra Vordingborg og den lokale forestillingsverden, så man ikke forbandt noget særligt hverken med det ene eller det andet af disse stednavne. Udbetalingen til Peter er derfor nok sket til det Vestindisk-guinesiske Kompagni i København. Hvor Thure har fået udbetalt sin arveandel efter Bertram, ved jeg intet om.

Herefter omtales Peter Mathiesen From ikke yderligere i det fra birket til amtet afleverede skrift.

Skifte Stæden	Folio		Forklaring om Arve Midlerne
for Com. x		Transport	14Rd. 5Mk. 14 5/6Sk
		Anne Cathrine Varde og Marie Varde hver efter Fader 7Rd. 2Mk. 1 59/140Sk. og for dem begge efter afdøde Søkende ifølge Skifte brevet = 2Rd. 4Mk. 2 369/385Sk. tilsammen	16Rd. 5Mk. 5 1/2 Sk.
		Hvorudi afgaar for disse begge omkostninger for arvens hentelse	1 - 3 - 10 2/3 - 15 - 1 - 10 5/6 -
		Hock Anne Cathrine og Marie Varde efter deres afdøde half broder i Holland Bartram Mathiesen From efter Skifte brevet af 24de November 1746 Folio 764 hver 52 Rd. 1Mk. 2 1/4Sk. er	104 - 2 - 4 1/2 -
		Tilsammen	134Rd. 3Mk. 14 1/6Sk.

Offte Næsten

Folio

En Bønn =
Wester Egte
Bog

Frans 107 - 14. Dec 1748

Anne Petrine Wærde og Maria Wærde
de forældres Sønne fødte 22. Febr. 1746
deres Bønn ligger mellem 2 Bøger
i det gamle Bøgerhus
- 22. Dec 1748. - 107 - 108 -
Boghuset afgives for
1 Bønn ligger mellem
2 Bøger som nummer 107 - 108 -

Forhættig Om
Anne Wærde

og Salath med
November 1748
December 1749.

Anne Petrine og Maria Wærde
de forældres Sønne fødte 22. Febr. 1746
deres Bønn ligger mellem 2 Bøger
i det gamle Bøgerhus
- 22. Dec 1748. - 107 - 108 -
Boghuset afgives for
1 Bønn ligger mellem
2 Bøger som nummer 107 - 108 -

764

ANNO 1746 den 29de November for den
den nye Kirke i Halland mellem Paven og
medet Petrus Kirke og den gamle
Kirke i Paven, imellem Peter og
Petrus Kirke i Halland og den nye
Kirke i Paven og den gamle Kirke
i Paven og den nye Kirke i Paven
og den gamle Kirke i Paven
- 7 - 8 -

En mindre Bønn
Wærde 22. Dec 1748
Boghuset afgives for
1 Bønn ligger mellem
2 Bøger som nummer
107 - 108 -

ANNO 1746 den 29de Febr. Ligeledes
den 17de Febr. 1747. Petrus Kirke
afgives med Elisabeth Magdalena
Sønne i Allerslev. Gyser og meget Bønn
af Bønn.

765
773

Allerslev

Bønn og meget
af Bønn.

773
782

Den gamle

ANNO 1748 den 23de Febr. og 25de Febr.
for Jørgen Christen i Nørre Gade mellem
Wærde og den gamle Kirke i Paven
og den gamle Kirke i Paven
- 22. Dec 1748 -
Boghuset afgives for
1 Bønn ligger mellem
2 Bøger som nummer
107 - 108 -

En mindre Bønn
Wærde 22. Dec 1748
Boghuset afgives for
1 Bønn ligger mellem
2 Bøger som nummer
107 - 108 -

Den 24. november 1746 kunne man så udarbejde den endelige opgørelse for Ane Cathrine og Marie. Tilsammen skulle de efter deres far og deres små afdøde søskende arve næsten 17 rigsdaler og fra halvbroderen Bertram 104 rigsdaler. Når omkostningerne var trukket fra, skulle de tilsammen have ca. 120 rigsdaler. De 104 rigsdaler, der kom fra Holland, har Birthe Hansdatter vel sagtens fået som mor til de to umyndige børn - Ane Cathrine 12 år og Marie 10 år. Men disse penge har hun nok måttet bruge for at kunne betale arveandele i kontanter til Thure, Peter og Charlotte Amalie - arveandele der hidrørte fra deres arv efter deres far og halvsøskende. Det må være den mulighed, hun har haft, hvis hun ville undgå at sælge hjemmets møbler og sengetøj m.m.

Det, som Birthe Hansdatter skulle udrede af boets værdier som fædrearv til sine to børn, har selvsagt kun været noget, der stod på et stykke papir. Den resterende del af pengene fra Holland, har Birthe vel skullet forvalte. Man kunne ikke sætte pengene i sparekassen - så de er måske medgået til føde og klæder til de 2 piger.

Det sidste, der omtales i ekstrakten af skiftedokumenterne om arven fra Holland, er arvelodden til skoleholderens datterdatter, Charlotte Amalie Hiort, der skulle indtræde som arving efter morbror Bertram i sin afdøde mors sted. Charlottes mor og Bertram var helsøskende, og moderens arv gik derfor ubeskåret videre til Charlotte Amalie, der åbenbart var hendes eneste - i hvert fald eneste levende - barn. Arveandelen til Bertrams helsøster var lige så stor, som det Bertrams to halvsøstre, Ane Cathrine og Marie, skulle have tilsammen.

764	Anno 1746 den 24de November er deslige en arv falden i Holland efter forandrelte Mathias Iurrensens Søn Bartram Mathiesen From iællew Charlotte Amalie Hiort i Moders sted og hendes hervørende half Søskende Anne Cathrine og Marie Varde, og da tilkommer Charlotte Amalie Hiort Item efter Morfader og half Søskende	for indestaaende 111Rd. 2Mk. 12½Sk. frelægges og er leveret En Pante Obligation indgiven af Peder Konander i Allerslev Kroe under Litr. KK som derefter skal være fornyet af efterkommeren paa stæden: item en kvitt. for Renten til 11te Juni 1748
	104Rd. 2Mk. 4½Sk. 7 - 8 -	
	Tilsammen 111Rd. 2Mk. 12½Sk.	
	Anne Cathrine og Marie Varde tilfalder efter denne Deeling 104Rd. 2Mk. 4½Sk. som ved næst forrige Skifte-bref er anført	

Jeg kan ikke helt gennemskue, hvorfor Charlotte Amalie ikke fik sin arveandel udbetalt i kontanter, men i stedet fik en panteobligation fra kromanden Peder Konander i Allerslev kro. Jeg har gennemført kirkebogen for Allerslev sogn i Præstø amt, men ikke fundet noget, der kan forklare sammenhængen mellem Charlotte Amalie Hiort og Peder Konander. Alligevel kan forklaringen være den, at han var hendes værge, og at han derfor har fået udbetalt beløbet. I så fald har han til gengæld måttet give hende sikkerhed i et gælds-brev - en panteobligation - med pant i kroen. Min forklaring er gætterier, men hvis den er rigtig, har det vel så været meningen, at hun skulle have pengene den dag, hun blev gift eller blev myndig.

Til slut vil jeg opgøre størrelsen af arven fra Bertram Mathiesen From. Den har udgjort følgende omtrentlige beløb:

Bertrams halvsøster, Ane Cathrine.....	ca. 52 Rd.
do. do. , Marie.....	ca. 52 -
do. helsøster, repr. ved Charlotte Amalie.....	ca. 104 -
do. halvbroder, Thure.....	ca. 208 -
do. do. , Peter.....	ca. 208 -

i alt ca. 625 Rd.

11. Birthe Hansdatters ægteskab med Anders Christensen

Da Birthe Hansdatter blev enke i 1744, var hun 39 år gammel. Det var derfor kun at vente, at hun ville indgå nyt ægteskab, når formalia i forbindelse med skiftet efter Mathias var bragt i orden, og når hun havde fundet en passende, ny ægtemand. Ægteskabet var som tidligere omtalt en social nødvendighed, men det udelukkede naturligvis ikke, at der også kunne være tale om sympati og forelskelse.

Skiftet efter Mathias var blevet afsluttet i september 1745, og i februar 1747 blev hun trolovet med en mand ved navn Anders Christensen, der samtidig med trolovelsen overtog sin fars fæstegård i Basnæs i nabosognet, Vejlø. Kirkebogen fortæller, at Anders var ungkarl. Det er også lykkedes mig at finde ud af, hvor gammel han var, da han blev gift med den 42 år gamle Birthe. Det har jeg fundet frem til på følgende måde. Der findes i Landsarkivet noget, som kaldes "Oeders Efterretninger fra 1771", der var en forløber for den første folketælling i 1787. Oeders Efterretninger angiver, at Anders Christensen i 1771 var 54 år, og han må derfor have været 30 år gammel i 1747. Han var med andre ord 12 år yngre end Birthe.

Vejlø kirkebog 1729-1813. Trolovede Anno 1747

<u>Vielse</u>	<u>Trolovelse</u>
Dom.17.Trinit.	Den 10 Februarii blef Anders Christensøn UK der fæstetager sin Faders Gaard i Basnæs troloved med Birthe Hans Datt., afgangne Skoleholder Thuresøns Enke fra Egitsborg i hvis Ægteskab har været behørig Skifte og Deeling. Thi lover i dette Ægteskab for hannem Faderen Christen Andersøn, for hende Faderen Hans Klokke at intet er til Hinder derfor
	CAS Hans Hansen

Ved trolovelsen har Birthes far, Hans Hansen endnu en gang fået bevaret sin egenhændige underskrift for eftertiden, og dermed har jeg fundet den fjerde af min 5xtp-oldefars underskrifter.

Den efterfølgende vielse fandt sted 17.søndag efter Trinitatis (24/9 1747), og 1.søndag i Advent (3/12 1747) havde ægteparret deres første barn til dåb i Vejlø kirke. Han kom til at hedde Hans Andersen og blev båret af Hans Larsens fæstemø i Odderup.

Vejlø kirkebog 1729-1813. Føde og Døbte 1747

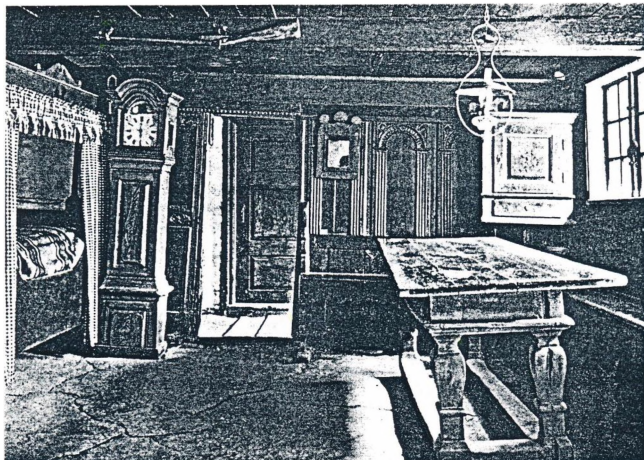
1.Advent Anders Christ: gm i Basnæs S.Hans b.a. Hans Lars: fæstemø i Odder

Jeg har fundet oplysninger om Anders Christensens overtagelse af faderens fæstegård i Gavne godsarkiv, som er overført til Landsarkivet for Sjælland. Godsets fæsteprotokol indeholder en afskrift af fæstebrevet. Man måtte dengang klare sig uden fotokopimaskine. Jeg gengiver her nogle uddrag af fæstebrevet:

Gavnø godsarkiv. Fæsteprotokol 1720-1814, pg. 115 b

... at som Christen Andersøn i Basnæs for Alderdøms og Skrøbeligheds Skyld haver opladt Gaarden til sin Søn Anders Christensøn stødes og fæstes hannem hermed bemeldte Gaard, der skylder Hartkorn nye Matricul, Ager og Eng 4 Td. 2 Skp. 2 Fjdk., Skou Skyld 1 Fjdk. 1 Alb. og bestaar i Bygning af 4 Længer .....med derudi opmuret Skorsteen og Bagofn ...

Frilandsmuseet i Lyngby. Gård fra Pebringe på Sjælland. Dagligstue

... hvilken Gaard med al dens Tillæg i Mark og Bye Anders Christensøn må nyde, bruge og beboe sin Lifs Tiid paa de Conditioner hand deraf betaler alle paabydende Kongelige Skatter saavel som den hannem foresat Landgilde ....

...og ellers sætter Gaardens Bygninger i forsvarlig Stand hvormed hand uden Ophold have at gjøre Begyndelse med de vestre og nordre Længer, som hellig behøver at om sættes, hvortil hannem de behøvede Stolper skal vorde givet...

...Jorden i Marken skal han alle Tider forsvarlig dørke og handle. Intet af deraf Jord, Eng, Græsning, Tørveskar eller Giærdselhug (kvas til fletning af gærder, E.H.) bortleie, sælge eller forhandle, men om fornøden altid til Gafns at hugge...til Giærders Lukkelse, saa det stedse kan have sin Frem vøxt paany og sætte vel Piile, hvor det kan lade sig gjøre....

...Udi øvrig haver hand at rette og forholde sig i alle Maader efter Kongelig Allernaadigste Lof og Forordning og være sit Hærskab og deres beskikkede Fuldmægtig hørig og lydig og ellers som foreskrevet staar at holde og efterleve alt under dette Fæstebrevs Forbrydelse....

...for Fæste at svare er hannem frigiven i henseende til den foregaaende store Quægdød og sidste Aars misvøxt med Korned saavel og til Gaardens bygnings slette Tilstand, den hand Tiid efter anden skal stræbe at sætte i Stand....

Til Bekræftelse under min Haand og Zignet. Gaunø den 26 Febr.1747

Fæstebrevet var en kontrakt mellem godsejeren og fæsteren, og måske kan det volde lidt besvær helt at forstå fæstebrevets indhold for den læser, som er uvant med datidens sprogbrug. Derfor følgende summariske gennemgang: Der indledes med en angivelse af gårdens værdi. Den var, som man dengang brugte det, angivet i hartkorn, d.v.s. i den mængde byg eller rug, der kunne høstes på den. 1 tønne = 8 skæpper. 1 skæppe = 4 fjerdingkar. 1 fjerdingkar = 3 album. Derefter blev det fastslået, at Anders kunne drive gården, så længe han levede, hvis han overholdt vilkårene, herunder at han betalte sine skatter til kongen og en årlig afgift (landgilde) til godsejeren. Det var ikke angivet

i fæstebrevet, at han også skulle arbejde for godset i form af hoveri, men det har nok alligevel været en pligt for ham. Det kan også være, at han har fået valget mellem at svare afgiften i form af naturalier (korn, fedekalv, gæs) eller i form af arbejde.

Bygningerne var i meget dårlig stand, men Gavnø gods ville vederlagsfrit levere stolper til istandsættelsen, som Anders så skulle foretage. Anders skulle dyrke jorden på forsvarlig måde. Han måtte ikke sælge eller udleje dele af gården eller dens marker m. m., og han skulle holde sine hegn i orden og plante piletræer i fornødent omfang. Sidst men ikke mindst skulle han vise sit herskab på Gavnø samt ridefogeden respekt og lydighed – ellers risikerede han at få sit fæstebrev erklæret ugyldigt og dermed at blive

sat fra gården. Jeg er ikke klar over, om man på Gavnø brugte træhest og hundehul til at straffe ulydige bønder. Men han slap for at betale fæsteafgift ved overtagelsen af gården på grund af den store kvægdød, misvæksten året før og bygningernes dårlige stand.

Fridlev Skrubbeltrang fortæller i sin doktorafhandling "Husmand og Inderste" (København 1940) indgående om forholdet mellem godsejer og fæstebonde. Fæstebonden blev med fæstebrevet ofte bogstaveligt talt bundet på hænder og fødder af sin godsejer. Dermed være ikke sagt, at alle fæstebønder var flittige og stråbsomme, eller at alle godsejere modsætningsvis var bondeplagere, der kun havde den ene tanke at udnytte fæstebønderne. Der har utvivlsomt også været dovne og drikfældige bønder, ligesom der har været godsejere, der har omfattet deres fæstebønder med patriarkalske følelser. Hertil kommer, at godsejerne som regel var gode forretningsmænd, der var interesserede i at bevare et fornuftigt fæsteforhold til en duelig fæster, også når denne uforskyldt var kommet i midlertidige vanskeligheder, f.eks. på grund af kvægdød eller misvækst. Og den slags kunne hænde for den bedste. Man levede jo i en tid, hvor man endnu stod magtesløs over for husdyrenes sygdomme og lige så hjælpeløs over for de fleste af de agerdykningsmæssige problemer, som vore dages landmænd forlængst har fået løst.

Skrubbeltrang siger, at gårdmandsværdigheden næppe altid har været lige tillokkende, bl.a. fordi mange af de gårde, som en husmand eller tjenestekarl kunne få i fæste, var i så dårlig stand, at man let satte sine sammensparede midler over styr. Med de gode fæstegårde forholdt det sig anderledes, men her var de betydelige indfæstningsafgifter i regelen i stand til at holde husmænd tilbage.

Skrubbeltrang fortæller også, at det at "forside" en gård i 1700-tallet hvert år skete for hundredevis af gårdbrugere. Han tilføjer, at det var fattigdom og ikke uduelighed, der drev de fleste fra gården. Gårdforsidderen fik forholdsvis sjældent en ny gård i fæste. Derimod fik han sædvanligvis et gadehus med forpligtelse til ikke blot at svare husafgift, men også til at afdrage sin gæld på gården ved at arbejde visse dage om ugen for godset – de såkaldte straf dage, der ikke betød meget som godsindtægt, men virkede som en advarsel over for godsets øvrige fæstebønder.

"Kvægdøder!" var identisk med kvæg-
pesten, Pestis bovina. Det er en
akut, febril, smitsom sygdom hos
kvæg, der viser sig bl.a. ved al-
vorlige betændelsesprocesser på
slimhinderne med hændøen af vævet.
Den skyldes et virus, og hvis den
slæbes ind i pestfrie områder,
medfører den enorme tab og kan un-
dertiden medføre næsten total ud-
ryddelse af kvæget. I Europa var
den tidligere tiders mest frygtede
kvægsygdom, og der har været epi-
zootier - også kaldet farsoter -
så langt tilbage som man kender
Europas historie. I året 1745 nå-
ede en epizooti sydfra frem til
det danske monarki, der dengang
også omfattede Slesvig og Holsten
til og med Altona. Epizootien fik
en meget stor udbredelse i årene
1745-51, hvor over 2 mill. stk.
kvæg skal være gået til grunde.
I 1762 blussede den op igen og
holdt sig længe, indtil den en-
delig i 1781 blev totalt udryd-
det. Det var denne sygdoms hærgen,
der fik lægen P.C.Abilgaard til
at slå ind på veterinærvidenska-
belige studier, og det var dette,
der skabte grundlaget for opret-
telsen af Den kgl.Veterinærskole
på Christianshavn i 1773 med A-
bildgaard som grundlægger.

47. J. F. Vermehren: Huslig syssel i en fattig bondestue, 1859. I motiv og stemning minder billedet om Rembrandts-levnen Nicolaes Maes' malerier, som Vermehren utvivlsomt har kendt. Scenen og detaljerne er sjældnede og hentet i landsbyen Vindstrup syd for Sorø. "På min vandring kom jeg forbi et meget malerisk gammelt hus, uden for hvilket der sad en gammel kone. Jeg gik hen til hende og spurgte, om jeg måtte se, hvorledes hun boede. Der var ikke noget i vejen, og jeg kom da ind i en fattig stue." 63 X 52 cm. Statens Museum for Kunst.

Det var kort sagt hårde tider, da ægteparret Anders Christensen og Birthe Hansdatter i 1747 overtog den faldefærdige gård i Basnæs, og jeg vil nu fortælle om, hvordan de klarede sig gennem tilværelsen. Først lidt om de familiemæssige forhold.

Birthe Hansdatter medbragte fra sit første ægteskab døtrene Ane Cathrine og Marie, og jeg har allerede omtalt det nye ægtepars første barn, sønnen Hans - der fik samme navn som sin morfar. Vejøl kirkebog fortæller, at Birthe derudover fik 2 børn: Datteren Sidsel, der blev døbt 20.søndag efter Trinitatis 1749, samt datteren Boel, der blev døbt 1.søndag i Advent 1751. Hendes svigerfar, Christen Andersen, der utvivlsomt har boet på aftøgt på gården hos hende, døde i februar 1749, 60 år gammel. Hendes egen far, degnen, klokkeren og væveren Hans Hansen i Vester Egesborg døde i august 1757(se side 18).

Ane Cathrine Mathiasdatter, der skulle blive 3x tip-oldemor til mig, blev konfirmeret i 1750, da hun var knap 16 år gammel. Det fremgår af præstens særlige embedsbog, den såkaldte Liber daticus (se side 16), hvor han har indført navnene på samtlige konfirman-
der.

Vejøl-Vester Egesborg sognekald. Liber daticus 1719-1825. pg.37

Konfirmerede 1750 Quasimodogen. Anna Cathrina Matthiis D. hos sin stedfader Anders Christensen i Basnæs

Quasimodo geneti = 1.søndag efter påske

Fæstebrevet til Anders Christensen fra 1747 fortæller, at gården stod i hartkorn til 4 Tdr. 2 Skp. 2 Fjdk. med et skovtilliggende på 1 Fjdk. 1 Album, og at bygningerne bestod af 4 længer med muret skorsten og bageovn. Men fæstebrevet fortæller ikke, hvilken af gårdene i Basnæs, der var tale om. Det har jeg så fundet frem til ved at gennemse fæsteprotokollerne for Gavnø gods og sammenholde mine fund med oplysninger fra Matrikeldirektoratet. Godsets fæsteprotokoller fortæller følgende:

<u>Kilde</u>	<u>Oplysning om adkomst m.m.</u>
Fæsteprotokol 1720-1814, pg. 115 b	26/2 1747 Anders Christensen får fæstebrev på den gård i Basnæs, som hans far Christen Andersen hidtil har drevet
Samme, pg. 153 a	1760 Fæstebrev til Jørgen Olsen på den gård i Basnæs, som Anders Christensen sidst beboede, men formedelst armod og fattigdom måtte kvittere
Samme, pg. 251 a	11/5 1782 Fæstebrev til Svend Hansen fra Vejlsø på den gård i Basnæs, som Jørgen Olsen sidst beboede, men fradøde. Fæsteren ægter hans enke
Samme, pg. 324 a	22/8 1791 Fæstebrev til soldat Lars Sørensen på den gård i Basnæs, som den forrige fæster, Svend Hansen er fradød
Samme, pg. 535 a	14/12 1800 Fæstebrev til Christen Olsen på den gård i Basnæs, som Lars Sørensen forhen beboede og fradøde
Fæsteprotokol 1814-1840, pg. 353 a	30/12 1830 Fæstebrev til Hans Jensen af Sverdborg på den gård i Basnæs, som Christen Olsens enke sidst har haft i fæste

Sammenholder man dette med det "Original Kort over Basnæs Byes Jorder paa Vordingborg Amt, Vejlø Sogn af Gaunø Gods", som er fra 1796, og som opbevares i Matrikeldirektoratet, vil man se, at den omtalte gård har matr.nr.9, idet der på kortet for dette matr. nr. er påført først navnet Lars Sørensen og efterfølgende navnet Christen Olsen. Lars Sørensen havde gården fra 1791 til 1800, hvorefter Christen Olsen havde den fra 1800 til 1830.

Kortet fra 1796, der åbenbart er blevet å jour-ført engang efter 1800, viser også, at gårdens bygninger var i 4 længer, som sammen med en have - utvivlsomt en kålhave - lå vest for landsbygaden. I Anders Christensen og Birthe Hansdatters tid har markerne vel været mere spredte end det, der vises på kortet efter, at udskiftningen havde fundet sted i 1796. Men gårdens jord- og skovtilliggende er omtrent af samme størrelse før og efter denne begivenhed. Det fremgår af sogneprotokollen for Vejlsø sogn, som er udarbejdet i årene 1820-1830, og som ligeledes er arkiveret i Matrikeldirektoratet. Den fortæller følgende om ejendommen:

Sogneprotokol for Vejlsø sogn, ca.1820-1830, gældende for matriklen 1844

<u>Ejeren</u>	<u>Brugeren</u>	<u>Det nuværende Matriculs Hartkorn</u>
Gaunø Gods	Christen-Olsen	Ager og Eng 4 Tdr. 7 Skp. 2 Fjdk. 5/27 Alb.
Kammerjunker, Baron Reetz.Todt		Skovskylde 1 Fjdk. 5/9 Alb.

Jordernes partielle Indhold i geometriske Maal

Er 70 $\frac{11760}{14000}$ Tdr. Land

Jordloddernes Beskrivelse

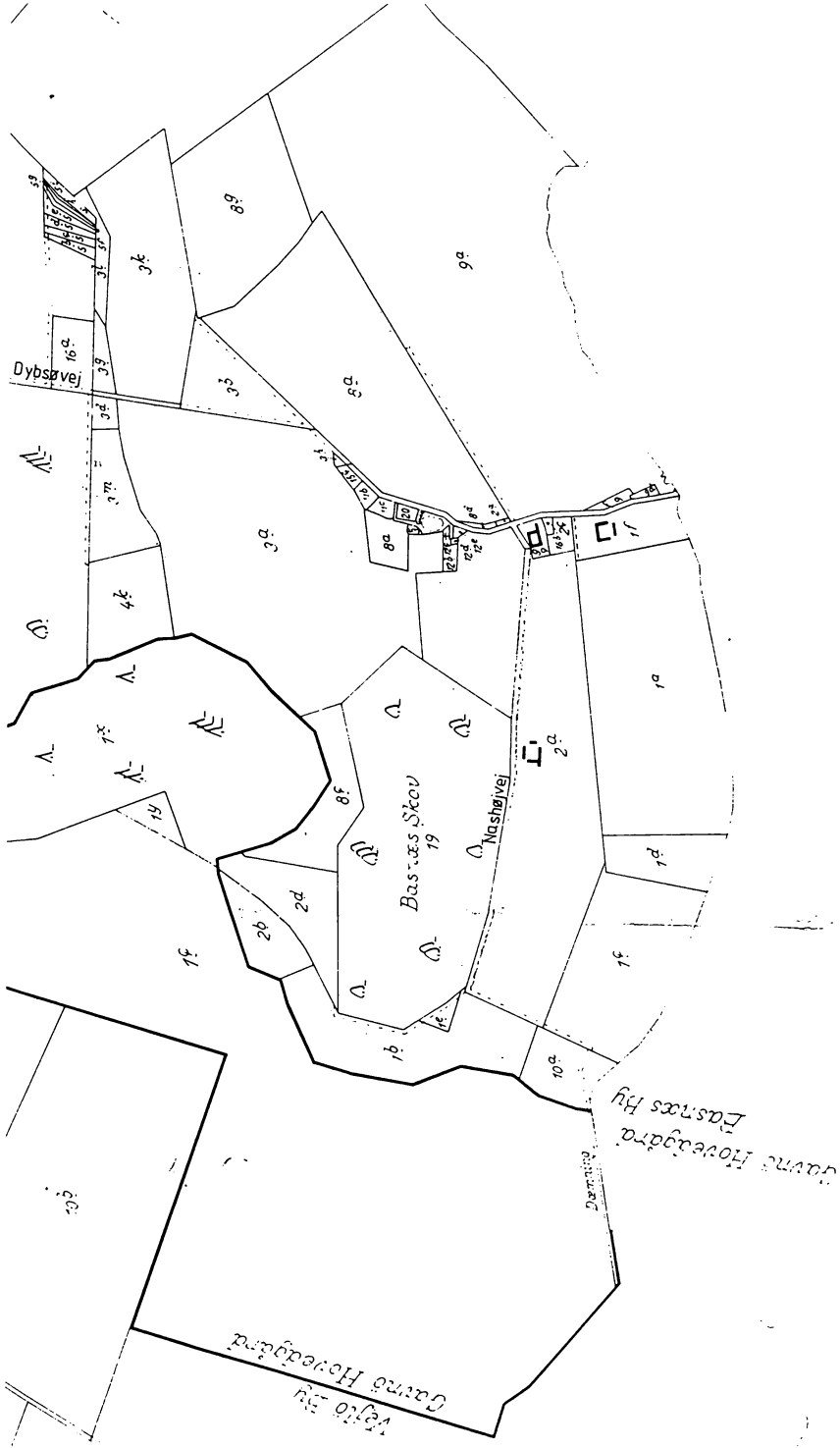
Gaard og Haugelod i Byen vesten for Gaden og med Hovedlod østen for Byen.

Brugeren af dette Matriculs Nummer har desuden Ret til Tørveskjær til 12 Læs Tørv aarlig i de i Gaardlodderne Matriculs Nummer 4 og 5 beliggende Moser, men ikke til nogen græsning paa Moserne.

Nyt Matriculs Nummer: 9

Som det fremgår af det nu gældende matrikelkort, ligger gården der endnu. Det er ganske vist ikke rettet på kortet, at gårdens bygninger nu kun består af stuehuset og en længe. Den ejes fortsat af Gavnø gods, og marken med matr.nr.9 er landbrugsjord. Den er idyllisk beliggende med udsigt over den smukke Dybsø fjord. Og så kommer der et pudsigt træk, der viser, at verden undertiden kan være lille. Min gode ven og kollega, stads-

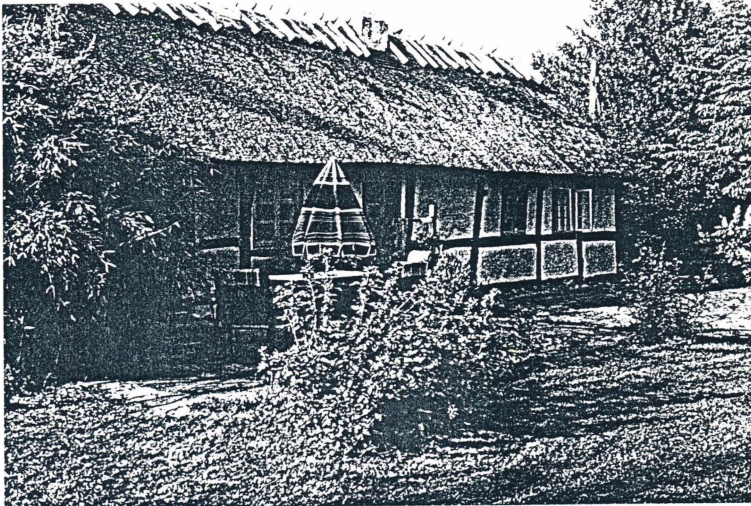

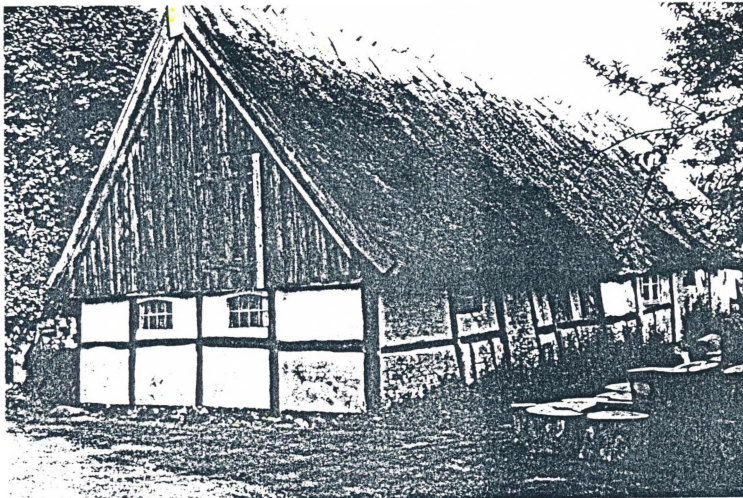
Nutidens matrikelkort
for Basnæs

Dybsø Fjord

dyrlæge Flemming Jensen i Næstved bor i naboejendommen, matr.nr. 2c og har dermed sit hus liggende helt op ad det, der engang var Birthe Hansdatters kålhøve. Ved et besøg i sommeren 1990, blev jeg venligt modtaget af husets nuværende beboere og fik lov til at komme ind i de gamle lavloftede stuer, hvor familien har levet sit liv.

Birthe Hansdatter og Anders Christensen boede her fra 1747 til 1760. Stuehuset til den gule gård er bevaret, formentlig stort set med uændrede facader og stråtag som i midten af 1700-tallet. Foto 1990.

Den bevarede længe har ikke undergået større forandringer siden 1747

Livet i Basnæs for Anders og Birthe blev ingen dans på roser. Fæsteprotokollen for Gavnø gods fortæller, at de måtte gå fra gården i 1760 på grund af "armod og fattigdom".

Birthe Hansdatter døde året efter i december 1761. Hun blev begravet 3.søndag i Advent, som var den 13/12 1761. Men dagen for hendes begravelse er noteret i kirkebogen som den 3.søndag i Advent Anno 1762.

Vejlø kirkebog 1729-1813. Døde og Begravede Anno 1762

Dom. 3 Adv.   Anders Christensøns Hstr. Birthe i Basnæs   56 Aar

Det kræver nok en forklaring at forstå dette. Sagen er den, at nogle præster ved kirkebogsindførsler har fulgt kalenderåret, der som bekendt begynder 1.januar, medens andre har fulgt kirkeåret, der går fra 1.søndag i Advent, d.v.s. fra begyndelsen af december måned, til næste års 1.søndag i Advent.

Præsten Thomas Hansen Borch benyttede kalenderåret, men ved hans død i 1744 gik den næste præst i sognet, Magnus Jensen Hammer over til at benytte kirkeåret som grundlag ved kirkebogsføringen. Det fremgår bl.a. af indførslerne om døde og begravede, hvor kirkebogsindførselen for året 1762 indledes med Birthe Hansdatters begravelse 1.søndag i Advent, hvorefter der fortsættes i kronologisk rækkefølge indtil kirkeårets udløb sidste søndag efter Trinitatis - og så begynder han på et nyt kirkeår.

Skifteprotokollen for Gavnø gods meddeler intet om skifte efter Birthe Hansdatter.

Anders Christensen blev et år senere trolovet med enken Lucie Jørgensdatter (Vejlø kirkebog, 22/12 1762).

Den første folketælling i Danmark blev gennemført i 1787, men som en forløber for dette har man de såkaldte "Oeders Efterretninger" fra 1771. Heraf fremgår det, at der i 1771 i Vejlø sogn fandtes en "dagløner", der hed Anders Christensen. Han var 54 år, konen 56 år. Oeder, der kun nævner navnene på familiefædrene, angiver tillige, at de begge var i 2.ægteskab. Der er næppe tvivl om, at dette ægtepar er Anders Christensen og Lucie Jørgensdatter, der har boet i et gadehus, og at Anders har arbejdet som daglejer efter, at han har måttet gå fra gården.

Jeg har forgæves søgt oplysninger om Anders Christensens død i kirkebogen for Vejlø og i skifteprotokollen for Gavnø gods.

12. Mathias Thuresens børn af ægteskabet med Anna Bertramsdatter From

Skiftet efter Mathias Thuresen gav mig som omtalt side 24 oplysning om, at der i hans første ægteskab i hvert fald havde været 3 sønner og 1 datter.

Thure Mathiesen Varde From var antagelig den ældste af sønnerne, for det var ham, der fik faderens fornavn til efternavn og efternavn til fornavn. Andet ved jeg ikke om ham.

Datteren ved jeg heller intet om, bortset fra at hun har været gift med en ved navn Hiort, for hun havde en datter ved navn Charlotte Amalie Hiort.

Peter Mathiesen Varde From angives ved skiftet at befinde sig "udi Ostindien". Kay Larsens imponerende håndskrevne opslagsværk i flere bind (8) indeholder intet om Peter. Jeg kunne derfor gå ud fra, at skiftebogsoplysningen om "Ostindien" næppe var rigtig. Jeg gav mig så til at undersøge Det kgl.Biblioteks vestindiske materiale, og her fandt jeg i Kay Larsens seddelarkiv (9) følgende oplysninger:

Peter Mathiesen From

Ansattes som Undermester paa Komp.´s Slaveskib "Laerburg Galej", der afgik til Guinea og Vestindien 1732. Kom 6.Maj 1733 til St.Thomas, hvor F. antoges som Undermester(Kirurg) under Liebig med 10 Rdlr.mlg. Den 28. Sept.33 ansattes han tillige som Mesterknægt paa Kompagniets Plantage "Nye Kvarter Plantage" med 3 Rdlr. Tillæg mlg.

P.F. blev gift med Anna Marie Søbøtker, der som Enke 1749 blev gift med Andreas Smith paa St.Thomas.

Anna Marie Søbøtker

Vistnok Datter af Sekr. Søbøtker. Gift 1.m.Peter From. Som Enke g.2.m. Vejermester paa St.Thomas Andreas Smith.

Peter From

Døbt 6/11 1746 paa St.Thomas. Student 1769. Den 7/12 1769 Tilladelse til at lade sig eksaminere ved med.Fakultet for at kunne praktisere i Vestindien. Kirurgisk Eksamen 23.Apr.1771.

Søbøtker (Søbøtker)

Sekretær. + 12.Marts 1736 i Vestindien.

Johan Christopher Liebig

Antoges 1732 som Mester(Læge) paa St.Thomas. Blev 24.Apr.1733 Overmester med 12 Rdlr.mlg. Den 6.Maj 1733 fik han P.M.From til Undermester. + 11.Marts 1746.

Laerburg Galej

Fregat. Kompagniets Skib. Fra Kbhvn.1729; fra Vestindien 1730 og hjemkom til Kbhvn.19.Sep.30. "Det kgl. dansk octr.Vestindiske og Guinesiske Comp." udrustede L.G. til Guinearejse under Aug.Hansen Hammer; Søsøs 4.Apr.1732. Samme Aar sendtes det under Kapt.Lorentz Jäger til Guinea og Vestindien. Fik en god Slaveladning i Dansk-Guinea og kom 6.Maj 33 til St.Thomas med 250 Slaver. Allerede den 7.Maj "afleveredes" de 250 Negere, hvorefter adskillige solgtes til de opblomstrende Plantager paa St.Jan, hvor imidlertid disse "Bussaler" gav Anledning til Oprøret samme Aar.

Fra Vestindien 20.Juni. Hjemkom til Kbhvn. 7.Aug.33.

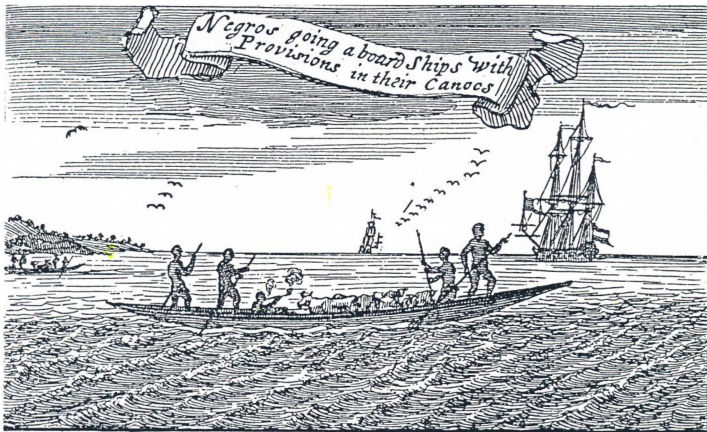
Udrustningen og Reparationerne paa Rejsen havde kostet 12.881 Rdlr., "Ladningen" 7.683 Rdlr. Det store Tab af "Stykker" undervejs skyldtes Dysenteri.

Dette gav mig interesse for at søge yderligere oplysninger om Peter Mathiesen From i de vestindiske arkiver i Rigsarkivet i København og i kirkebøgerne fra de vestindiske øer, der nu opbevares i Landsarkivet for Sjælland, ligeledes i København. Arkivalierne fra de vestindiske øer er så omfattende, at det utvivlsomt må kræve mere end ét liv for en faghistoriker blot for at gennemse dem alle. Jeg har allerede nu et par gange haft fat i katalognummer 202 XII, som er en pakke indeholdende 2 stk. tætskrevne protokoller med titlerne

- 1.Original Hovedbog ved Negotien paa Custen af Guinea med Fregatten Laarburg Galley afsejlet fra Kiøbenhavn A° 1732
- 2.Original Protocoll Journal og Rapport Bog ved Negotien paa Custen af Guinea med Fregatten Laarburg Galley afsejlet fra Kiøbenhavn A° 1732

De er hver på ca. 600 nummererede sider.

Det er spændende læsning, og jeg blev betaget af at kunne komme lige ind fra gaden og 10 minutter senere sidde med slaveskibets originale protokoller i mine hænder - 250 år efter, at sejladsen og handelen (negotien) har fundet sted. Læs blot her et par tilfældige udpluk af rapportbogen:

Afriknere sejler proviant ud til et slaveskib ved Sierra Leone.
(Barbot, Churchill).

Julii 27 Om Morgenen tilig er Wellensen og styrmanden Svend Hvas og Stibolt med Baaden taget til landet med sig havende gods af adskillige sorter, hvilke igjen udi aftenen kom ombord, berettede at have seylet langs landet fra Nord 2 Miile og været paa land, men ey fundet nogen Negerbyer eller folk uden en liden fattig hytte med Negerer

(sign.)	Stibolt	Wellensen	L.Jäger
	Svend Hvas	Hammer	ulæselig underskrift

Aug. 25 Om Middag Klocken 12 kom til Anker for Rio Galine, Calupen blev strax satt i vandet og Captainen, Wellensen og obermesteren samt den medhavende Mulat gik i Calupen at rejse til lands, men for-medelst den store Søe, maatte vende om igjen og kom ombord uden viedere at kunde udrette

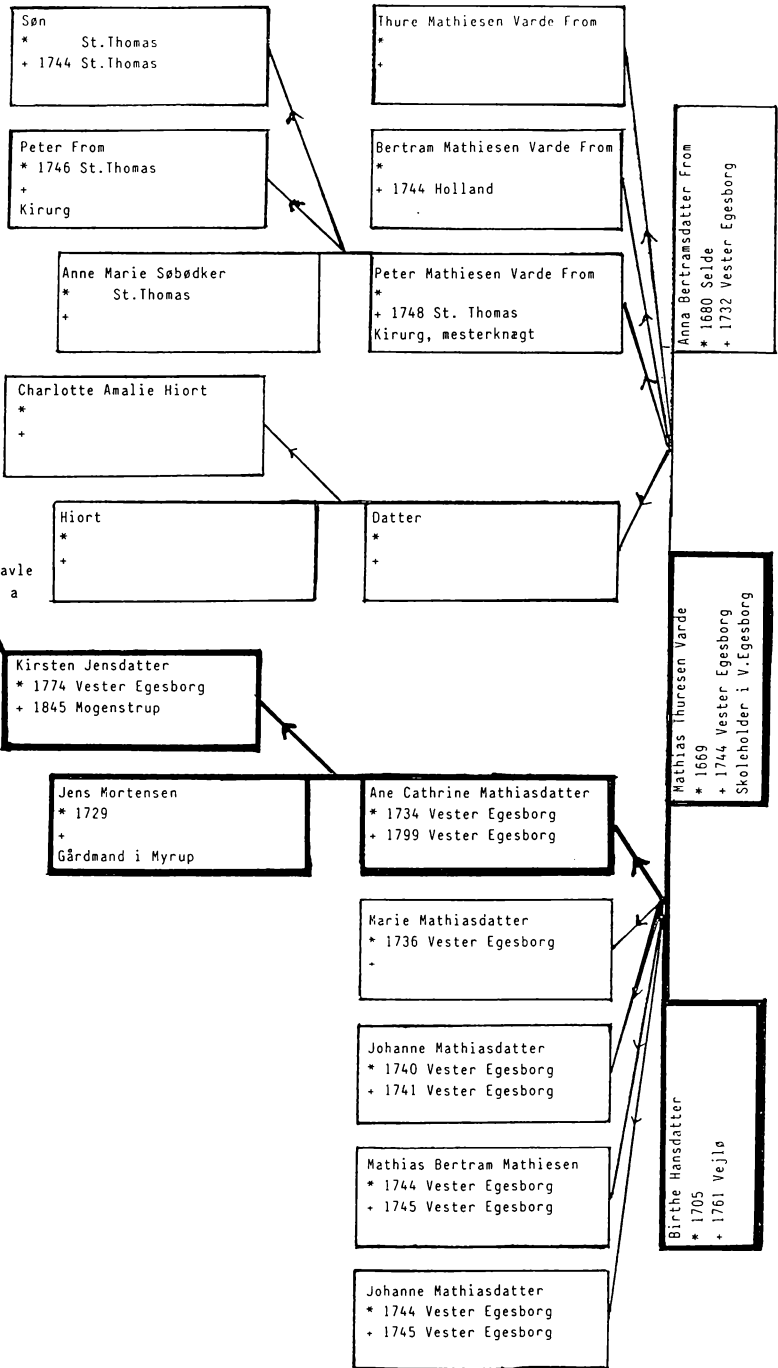
(sign.)	Stibolt	Wellensen	L.Jäger
	Svend Hvas	ulæselig underskrift	ulæselig underskrift

Oversigt over Mathias Thuresens ægteskaber og over hans børn af 1. og 2. ægteskab

samt enkelte af hans børnebørn

se anetavle
side 8 a

13. Mathias Thuresens børn af ægteskabet med Birthe Hansdatter

Ane Cathrine Mathiasdatter (min 3x tip-oldemor), der var født i 1734 blev i 1757 gift med den jævnaldrende Jens Mortensen. Jens var gårdmandssøn fra Sibberup i nabosognet Rønnebæk. Hans far hed Morten Jensen, hans mor Alborre Thorkildsdatter. Ægteskabet mellem Jens og Ane Cathrine findes indskrevet i

Vester Egesborg kirkebog 1729-1813. Trolovede Anno 1757

Viede   Trolovede

Dom.XXI   Dom.oculi trolovedes udi V.Egb.s Kirke Jens Nielsøn Ungkarl og fæstehuusboer i Kiøng Sogn og p.Trinit.   Bye til en Pige navnlig Kirsten Rasmusdatter afg. Tolne Knudsøns Huusmands Stifdatter i V.Egb. Og at Intet er imod Loven, der kand hindre det begyndte Ægteskab caverer for hannem Christen Andersøn i Kiøng og for hende Peder Nyemand i V.Egb.

Dom.XV   Dom.Eodem Er i ligemaade troloved Ungkarl Jens Mortensøn der nu beoer Peder Thorkildsøns Gaard p.Trinit.   i Myerup og sidst tiende paa Rønnebechsholm for Ladekarl med Anna Catharina forrige Skoleholder i Vr.Egb. sahl. Mathias Turason Varde, hans Datter, som sidst var i Tieneste hos Morten Hansøn i Basnæs, og at Intet er lovstridigt deres Ægteskabs fremme til Last lover for hannem Morten Pedersøn Hat i Myerup og for hende Johan Andersøn, Klokker i Vr.Egborg

MPSH

IAS

Dominica oculi = 3.søndag i fasten = 13.marts 1757

Dominica eodem = samme søndag

Dominica XV post Trinitatis = 15.søndag efter Trinitatis = 18.sept. 1757

Dominica XXI post Trinitatis = 21.søndag efter Trinitatis = 30.okt. 1757

I ægteskabet kom der 8 børn, hvoraf 2 døde som ganske små. Ane Cathrine levede 42 år i sit ægteskab. Hun døde i 1799, 65 år gammel.

Marie Mathiasdatter blev 21 år gammel - samme årstal som Ane Cathrine - gift med gårdmand Morten Hansen i Basnæs, hos hvem også Ane Cathrine havde tjent indtil trolovelserne med Jens Mortensen. Maries troløvelse er at finde i Vejtlø kirkebog.

Begge piger blev efter datidens forhold usædvanligt tidligt gift og fik hver en gårdmand. Man kan så filosofere over, om deres tidlige indtræden i den hellige ægtestand skyldtes, at de var to dejlige piger - eller om den skyldtes, at de endnu havde en del af arven fra halvbroder Bertram i Holland på kistebunden.

14. Afsluttende bemærkninger om skoleholder Mathias Thuresen Varde

Som omtalt side 16 har præsten i sin Liber daticus oplyst om Mathias, at han var

een verdslig mand, der igennem adskillige fata er kommen ved skoelens første
stiftelse.

Fatum, i flertal fata, betyder som bekendt "skæbnen". Præstens oplysning må vel så forstås på den måde, at Mathias efter et omskifteligt og hændelsesrigt liv er kommet til skolen i Vester Egesborg som dennes første lærer.

De hueruede hære tærede meget på landets finanser, og 1701 indførtes med landmilitiæns værnepligt for bønderkarlene. Der opstilledes nationale regimenter, og tjenestetiden var 8 år. Godeejerne, der var ansvarlige for udskrivningen, fik her et påskud til at holde de unge bønder statsbundne, og militærtjenesten blev en art straf, som de kunne lide mindre opsigtsfulde karle. Uniformerne var flotte, musketeren herover (Østjællandske nationale regiment, 1711), havde rød livkjole, blå knæbukser, spændesko og trekantet hat med hvid bræmme. Landmilitiæsen blev en velkommen indtægtskilde for kongen, idet soldaterne lejeedes ud til fremmede fyrsternes krige. Danske bønderkarle har f. eks. gjort tjeneste i den spanske arvefølgekrig 1701-13, og været med til, for engelsk betaling til den danske konge, at underkvinde Irland.

Mathias Thuresen kom til skolen 1. maj 1722, da han var 53 år gammel. Hvordan havde livet formet sig for ham før dette, hvor havde han mødt Anna Bertramsdatter From, hvor var de blevet gift, hvor havde de haft deres hjem og fået deres børn? Mange spørgsmål trænger sig på, og meget er for mig forblevet ubesvaret - men noget kan sætte fantasien igang, hvis man stiller det, man ved, i relief til den tid, han levede i.

Mathias var født i 1669. Enevældens store dansk-norske rige med Island og med hertugdømmerne strakte sig - selv efter tabet af Skåne, Halland og Blekinge i 1658 - fra Nordkap til Altona med kolonier i Indien (Trankebar), Afrika (Guinea) og Vestindien.

Hans uddannelse var ikke af gejstlig art, og han var ikke student. Man kan spørge, hvor han så havde lært at skrive, læse og regne så godt, så præsten i kirkebogen betegner ham som den "højagtede og velfornemme" mand?

To af hans sønner har ført et liv langt ud over det for datiden gangse, og man kan få den tanke, at Mathias og Anna på en eller anden måde har inspireret dem til dette. Man må her erindre, at det at komme udenlands dengang var forbeholdt en ganske lille overklasse med dens tjenere - samt søfolkene og funktionærer ved henholdsvis ostindisk og vestindisk kompagni. Endvidere kunne de dele af landmilitiæsen, der blev lejet ud til fremmede fyrsternes krige, komme uden for landets grænser.

Jeg har intet fundet, der tyder på, at Mathias og Anna har været i kolonierne eller på anden måde udenlands, men Mathias kan inden sin ankomst til Vester Egesborg have haft en

fortid i et af de store handelskompagnier her hjemme. Og det kan være forbindelserne til et sådant handelskompagni, der har inspireret sønnerne til at kaste sig ud i et helt utraditionelt liv i det fremmede.

Men det er jo langtfra sikkert, at det hænger sådan sammen. Der var også dengang folk, der fik deres uddannelse i kancelliet – datidens ministerier – eller på kontorer i amter, hos herredsfogederne og mange andre steder. Det kan være et af disse steder, Mathias har fået sin uddannelse.

Der var også i Mathias yngre dage brug for kancellister i hærens administration. Den store nordiske krig under Frederik 4. (1699-1730) varede fra 1700 til 1720. Mathias kan inden sit komme til Vester Egesborg i 1722 have haft en fortid som officer eller underofficer eller som kancellist i hærens administration. Det var meget almindeligt, at de første skoleholdere var mænd, der i en årrække havde gjort professionel tjeneste i hæren.

Forhold som de beskrevne ville i mange tilfælde have medført, at Mathias med familie havde boet i residensstaden København. For at finde holdepunkt i nogle af disse muligheder har jeg gennemgået en del af landsarkivets registre til københavnske kirkebøger fra begyndelsen af 1700-tallet, men jeg har intet fundet om Mathias Thuresen eller Anna Bertramsdatter eller om deres børn. Men langtfra alle personer er overført fra kirkebøgenes almindelige oplysninger til særlige registre, og en total gennemgang af samtlige kirkebøger er uoverkommelig for mig.

Hans liv og levned før skoleholdertiden vil nok til evig tid være dækket af glemselens slør. Til gengæld er jeg overrasket over, at man ved arkivstudier kan finde så meget om et ganske almindeligt menneske – en stort set ukendt og forlængst glemt skoleholder, der har udøvet sin livsgerning for 250-300 år siden. Jeg vil ikke nægte, at jeg selv er ganske godt tilfreds med, at have fundet så meget om ham og hans – og min – familie. Det er mit håb, at min læser vil lade sig fange af det portræt, som jeg med dette lille biografiske arbejde har forsøgt at tegne af ham.

Med dette ønske vil jeg slutte min krønike om min ane, min 4xtip-oldefar, skoleholder Mathias Thuresen Varde – om ham selv, hans nærmeste familie og om den tid, han levede i.

Nørre Voldgade 102, 2. 1358 København K

November 1990

Erik Hansen
Erik Hansen

Litteraturfortegnelse

1. Gustav Bang: Bidrag til dansk Befolkningsstatistik og Kulturhistorie i det 17. Aarhundrede. København 1906
2. Sigv.Ellkier-Pedersen: Bogen om Rytterskoletavlerne. Århus 1971
3. S.V.Wiberg: En almindelig dansk Præstehistorie I-IV. Odense 1870-71
4. Johs.C.Jessen: Præstø Amts Skolehistorie indtil 1830. Historisk Samfund for Præstø Amt 1950
5. Tinne Vammen: Familiehistorisk forskning - en introduktion. Fortid og Nutid, 27, 1977-78. Udgivet af Dansk Historisk Fællesforening
6. H.C.Bendixen: Omkring 200-året for Oprettelsen af Den kgl.Veterinærskole. København 1973
7. Fridlev Skrubbeltrang: Husmand og Inderste. Studier over sjællandske Landboforhold i Perioden 1660-1800. Doktordisputats. København 1940
8. Kay Larsen: Dansk-ostindiske Personalialia og Data. Manuskript, indbundet i flere bind. Det kongelige Biblioteks læsesal.
9. Kay Larsen: Dansk-vestindiske og guinesiske Personalialia og Data. Seddelarkiv i 8 kasser. Det kongelige Biblioteks læsesal

hvorefter

Vi Friderich den Fierde, af Guds Naade, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gotthers, Hertug ubi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dithmerfen, Greve ubi Oldenborg og Delmenhorst, allernaadigst ville, at enhver Stolemester, i Høfter-Districterne sig i det ham anbetroede Stolemesters Embede, indtil videre skal rette og forholde:

1. Hand skal dagligen holde Stole i det dertil bestiftede og hannem anviste Huus for ald Ungdommen Dreng og Piger i de Byer, som ere den hannem anbetroede Stole underlagde, og bør hand antage sig ej allene Boemand's, Huusmand's og Indersters Børn, men endog deres Tiunde, naar de slikt af hannem begierer.

2. Stulle der findes nogle fattige forlattede Fader og Moderløse Børn, som ingen Tilhold have, men lever af Almisse, bør hand og antage sig demnem, og ikke mindre bejage deres end andres Underviisning.

3. Saasnart hand sit Stolemester Embede antræder, skal Sogne-Præsten give ham et rigtig og ubførligt Mandtal paa alle Børnene og alt Tiunde i de Byer som ligge til hans Stole, paa det hand deraf sandt erfare om Børnene saavel Dreng som Piger, naar ei før da saasnart de ere over fem Aar gamle, alle stifteligen søge Stolen, stulle nogle af Børnene uden deres Forældres Videnstaa, og imod deres Villie udeblive af Stolen, giver hand det Forældrene tilkiende, som da med Niis Straffer demnem, men holder Forældrene selv deres Børn modvilligen tilbage, bør hand slikt strag for Præsten at anmeldte, som falder deslige Forældre for sig, og foreholder demnem saadan deres Forføelse, hvorved de giver Aarsag at Børnene ikke oplyses i den Saliggærende Guds Kundskab, og intet lære, hvormed de i sin Tiid kunde tiene deres Konge og Fæderne Landet; sand Præsten med deslige Formaning er i Mindelighed formaac Forældrene at holde deres Børn stittig til Stole, angiver hand det uden Ophold for Amtmanden, som strag bør raade Bod derpaa, og efter Sagens samt Mistandighedernes Bestaenighed, see Forældrenes afstraffe, enten med Penge-Mulct eller Fængsel paa Bånd og Bød eller ogsaa staa aabenbare Straffe for den trede Forføelse.

4. Hand haver med lige Willie og Omhu at antage sig alle Børnene, saavel den allerfattigste Inderstes som den Boemand's, der kan have noget til Bøste, thi hand bør ikke reflectere paa Forældrenes Tilstand og Formue, men hans eneste Niemærke skal være, at staa de hannem anbetroede Børn, den ene saavel som den anden, forvilligen underviste.

5. Udebliver nogen af Børnene i den Bye, som Stolen holdes, skal hand saasnart han merker at de ei ere komne i Stolen, lade Forældrene det vide og af dem træve lovlig Forsald, hvorfor de ikke ere komne i Stolen.

6. Paa det og Forældrene ei skal have Aarsag at klage over, at de sagne den Hielp og Tieneft af deres Børn, som de ellers kunde vente i sald de ei staa jævnlig søgte Stolen, da seer hand derhen, at de Børn over Otte Aar gamle, hvilke om formiddagen haver været i Stolen, om Eftermiddagen bliver hjemme, dog tager hand i agt, at de der søge Stolen den ene Dag om Formiddagen, stulle den anden Dag gaa i den om Eftermiddagen, staa deslige Børn haver den halve Dag fri, naar Forældrene det begiære, thi Børn under Otte Aar, samt de af hvilke Forældrene ingen Hielp begiære, sand saavel Formiddag som Eftermiddag søge Stolen.

7. Fra Paaft til Michaelis Dag, holder hand Stolen fra kl. 7 til 11 om Formiddagen, samt fra Kløften 2 til Kløften 6 om Eftermiddagen, men fra Michaelis Dag til Paaft fra Kløften 8 til Kløften 12 om Formiddagen, staa og fra Kløften 2 til Kløften 4 om Eftermiddagen.

8. Over Morgen skal hand begynde med Høn saaledes, at der først siinges en Morgen-Psalme, siden læses Morgen Bønmen samt et Capitel af den Hellige Skrift, og endelig siinges en Boeuitensles eller anden Vandelig Psalme, medens Morgenbønnen læses, skal alle tilstedeværende Børn ligge paa deres Knæ, og bør hand see til, at Børnene imidlertid med Andagt siunge Psalmerne, bede Bønnerne og høre Guds Ord læse, dog tages herved i agt, at efter Peitrets Bestaenighed om Winteren naar det er ondt Veir, da ifkun siinges et par Vers af en Psalm, paa det at Børnene ved Hys-Aften kunde hjemkomme og ei ved Sne-Fog og ubi Værte skal komme til Stole.

9. Naar Morgens Bønnen er holdet, skal hand strax begynde at læse for Børnene, men siden saavel Piger som Drengene møde i Skolen, saa bør hand see derhen, at Drengene sidder ved et eller flere Borde for dem selv, og Pigerne for dem selv, saasom de ingenlunde maa sidde iblandt hverandre.

10. Hand skal med ald Fliid lære Børnene Doct. Luthers liden Catechisum, hvilket de bør vide Dord for Dord at oplæse uden ad, siden den i Stiftet brugelig Forklaring, hvilken hand ei skal venne dem til at lære saaledes uden ad, at de binde sig til Dordene, men hand bør tit og ofte forandre Spørgsmaalene til dem, saasom det er bedre at lunde giøre forreede for Meningen, end at de lunde læse Dordene op uden at forstaa dem.

11. Alle Børnene i Skolen skal hand desforuden lære at læse inden i Bøger, som hand og tillige, naar Forældrene det begierer, bør informere dem i at sfrive og regne, hvorfor Forældrene da bør betale ham for et Barn Naanetlig Otte Skilling Danske til Skriv-Materialer, men for Læsningen betales intet.

12. Som Læsningen om Morgenen begyndes med Sang, Bøn og Guds Hellige Ord's Læsning, saa bør den ligeledes om Aftenen endes, da der først siunges en aandelig Psalme, hvorpaa alle Børnene nedstuel medens Aften-Bønnen læses, siden læses et Capitel af den Hellige Skrift, og endelig endes med en Aften Psalme, saa skal og Jørend Børnene gaar af Skolen om Middagen læses for dem af Lov-Bogen efter Tidens Bessaffenhed, 2, 3 a 4re Artikler.

13. Naar saaledes Aften-Bønnen er holdet, gaar Børnene hver hjem til sit, da de Børns Forældre, som ikke boer i den Bye, hvor Skolen holdes, skal lige saavel som de Børns Forældre i den Bye hvor Skolen holdes, selv drage Omsorg for, at saa Børnene af Skolen hjem.

14. Medens Børnene ere i Skolen, skal Stolemesteren for alting give nøye Agt, at de ikke banke, bruge Stelds-Dord og utugtig Snaal eller Sløye, tve's og Ilaacs, men

finder hand een eller anden af dem, dermed at forsee sig, da straffer hand saadanne med Dord, og forholder dem alvortigen, at de i Skolen bør sidde stille og med Agtksomhed, uden at forvirre Gud eller forarge hverandre.

15. Om Søndagene og Hellig-Dagene samt Naaned's Bededage, skulle Børnene møde Stolemesteren ved Kirken, og følges hand med dem i Kirken, og der forbliver indtil Prædiken og Catechisationen er ude, hand skal og nøye give Agt, at Børnene af de fraliggende Byer ligeledes møde i Kirken, did de med deres Forældre skulle følge, men mødes Forældrene til iblant at lade et Barn blive hjemme for at see til Punslet, skal hand mage det saa, at det Barn, som haver været hjemme en Søndag, kommer i Kirken den næste derefter, da een af dem der forrige Søndag var i Kirken, fandt derimod blive hjemme, naar Fornødenhed det udtræver.

16. Naar Biscopen engang hver tredie Aar eller tiere besøger Kirkerne samt overhøre Ungdommen, da skal Stolemesteren med alle Børnene der søge hans Skole være tilstede, dennem haver hand at inddele i visse Classer, først de, der alene have lærdt een eller flere af de fem Parter i Lutherii liden Catechismo; dernæst de, der vide de gandske Catechisum, uden Forklaringen, omfider de, der have tillige lærdt Forklaringen og Sententjerne, men endeligen de, som desforuden lunde de 7 Davids Hørententages Psalmer. Naar Børnene saaledes ere satte i Orden, fand Biscopen overhøre enhver i det de haver lærdt, hvorved Stolemesteren stedse skal være tilstede, for at stande til Kætte, om noget paa hans Underviisning kan være at sige, til hvilken Ende Biscopen skal have Aagt lydeligen at tilspørge ei allene Prousten, Præsten og Degnen, men end og den gandske Keenighed om de noget paa Stolemesteren vide at sige, som om hand enten er forsømmelig i sit Embede, eller uftikkelig i sit Liv og Levned, og naar Biscopen finder, at der er Klage over Stolemesterens Forfødt, at hand ei sin Instruction efterlever, siger hand det til Prousten og Præsten, og dennem repræmanderer, at de sliq en uduelig Stolemester haver ladet hensidde, som af Amtmanden og dennem burde at have været cassetet, hvorfor de det for Amtmanden havde at andrage og uden videre Process ham at cassetere.

17. Prousten skal og besøge Kirkerne engang hvert Aar, og skal der da paa lige Naade, som naar Biscopen hver tredie Aar besøger Kirkerne, hvorom næst foregaaende Post melder, forholdes baade med Børnene som Prousten overhører, saa og med at undersøge om noget paa Stolemesteren lunde være at sige, som da for Amtmanden andrages, og naar da Amtmanden, Prousten og Præsten besinder, at hand hans Instruction ei haver efterlevet og hans Embede at have forbrudt, haver de hann itrag uden videre Process at affætte.

18. Hand skal og ved saadanne Biskopens og Provstens Kirke-Besøggelser stede have Mandtallet ved Haanden paa dem der søge hans Stole, hvorved eenhvørs Navn er tegnet, om — og hvortil han eller hun har forsjømt Stolen, thi da erforsker Biskopen og Provsten enten slikt er Forældrenes eller Børnens Skyld, paa det de Skyldige efter Sagens Beslaffenhed kunde blive anseete.

19. Naar Børnene i Stolen ere faaivt underviste, at de land tages til det Høyrærbørbige Altarets Sacramente, skal hand dog siden een eller tvende gange om Ugen igiennemgaa deres Børne-Lærdom med bennem, paa det de ei skulle glemme, hvad

de tilforn have lært, begiere og nogen af deslige at vorde besforuden meere underviste i at regne og strive, maa hand dem det iffe nægte.

20. Saafermt andeel af de til Land-Militien entroulerende eller og andre fremmede vogen Mennisler nys tonne til Sognet, skulle findes saa grove og u-ophste i deres Saligheds Sag, at Sognepræsten dem ei med een god Samvittighed til Herrens Vord land annamme, da naar Sognepræsten henviser saadanne til ham, skal hand være pligtig dennem paa visse Tider saaledes at undervise, at de land saac den fornødne Kundskab om Guld og deres Salighed.

21. Hand maa ingenlunde med Hug og Slag, ilde medhandle Børnene, men deres Feil skal hand paa lemsældigste Maade søge at rette, findes nogen u-slitlig i at lære, da lader hand saadan een sidde længer i Stolen end de andre, dog bør hand giøre Forskiel mellem Børnens Nemme, med hvilket een land være bedre begavet end den anden, og derfor i kortere Tid fatte det, som en anden maa have langt længere Tid at lære. Vil hans formaninger og den maabelige Straf hand lader Børnene udstaa med at sidde længere i Stolen end de andre, intet hjælpe, siger hand det til deres Forældre, af hvilke eller af ham i deres Rærbørbelse, de da med Riis efter deres Forfælfes Beslaffenhed straffes.

22. For Børnens Underviisning i Læsning, maa hand ei noget enten af dem deres Forældre eller anden begiære eller tage, under Straf efter Lovlig Medfart at miste hans Embede, men hand skal lade sig nøye med den hannem tillagde Løn, nemlig aarlige Fyre og Tyve Rigsdaler, som hannem Quartaler af Kirke-Inspecturen skal betales, og derforuden leveres trende Stovlæs Brændevod, og af hver Tyve Lønder Hartfoorn et Læs Lærd, samt af hver Lønde Hartfoorn til hans Øvegs Underholdning et Vispund Høe og et Vispund Halm Foeder, og skal hand derforuden nyde fri Ørsgang iblant Bøndernes Øveg til tvende Riar og sex Faar, saa og være fri for alle Statter, Contributioner og Paalæg hvad Navn de have kunde, og skal de Quusmænd som Børn have, enten giøre Skolemesteren tu Dages Arbejde om Maret eller betale ham een Mark, begiærer eller modtager hand videre, bør hand, naar det hannem lovligen er overbevist, uden ald Indvending miste sit Embede.

23. Denne Instruction skal trykkes og opslæs i hver Skole til alles Underretning, som den og i alle Raader bør og skal efterkommes, men hvilken Skolemester sig samme efterrettelig holder og derforuden lader see nogen særdeles Fliid med de Unges Underviisning, hannem vil Vi, naar hand er Student, til ledigvordende Degne-Rald, ja vel og til Præste-Rald, om hand dertil dygtig bestndes, allernaadigt besforbre, dog saaledes, at hand skal have været fiire Mar eller i det mindste tree Mar Skolemester før hand noget slikt Embede maa søge, og vilse Vi allernaadigt at denne Instruction skal hvert Mar læses fra Prædikestolene efter Prædiken den første Søndag efter Hellig Tre Kongers Dag.

Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 28 Martii Anno 1721.

Under Vort Kongl. Naand og Signet

Friderich R.
U. S.

Instruction
hvorefter

1721

Vii Friderich den Fierde etc. allernaadigst ville, at hver Præst, angaaende de i hans Sogn eller Sogner oprettede Skoler, sig skal rette og forholde.

1. Skal Præsten foreslaae en Person til Skolemester der kand oplære Ungdommen i Doct. Luthers liben Catechismo, samt reguen og skriuen, hvilken Person ubi Amtmandens Overbærelse skal examineres, og naar hand er dygtig befunden, antages hand af Amtmanden og Provsten, uden Bestalling, men forsynes med den Instruction som for Skolemesteren er forfattet.

2. Stulle sig en Person ei leve stiftelig eller oplære Ungdommen stiftlig, da skal hand uden Ophold, sligt for Amtmanden og Provsten andrage, som sig berom erkyn-dige, og naar Amtmanden, Provsten og Præsten, da befinder Skolemesteren hans Instruction ei at have efterlevet og at have hans Embede forbrudt, affetter de ham strax uden videre Process, og kand da en anden beqvemmere i hans Sted antages.

3. Præsten skal have stiftlig indseende med Skolemesteren og foruden den i Kirken holdende Catechisation engang hver Uge i Skolen eller Skolerne om flere i det eller de ham anbetroede Sogne findes, overhøre Ungdommen, samt erfare hvorvidt de for-fremmes, finder hand Forældrene modvilligen at holde deres Børn fra Skolen, kalder hand dem først for sig, og foreholder dem deres Forjæelse, med alvorlig Formaning at endre den, vil sligt ikke hielpe, giver hand det Amtmanden tilkiende, som derpaa raader Bod og straffer Vedkommende med Penge Mulet og Fængsel paa Vand og Brod, eller og med at staa aabenbare Skrifte for den tredie Forjæelse.

4. Som Amtmanden og Provsten ere beordrede tvende gange om Aaret at besøge Skolerne, saa i Fald de finde, at Præsten ei stiftlig har besøgt Skolerne, eller vidst af nogen Skolemesterens Forsømmelse, U-stiftelighed samt haarde Forhold imod Børnene, og fortiet det, angibe de sligt for Biskoppen, der seer Præsten straffet, og Sagen, i Fald Fornødenhed det udtræver, for Os angivet.

5. Naar enten Amtmanden eller Kirke-Inspecteuren er i saadan Forfald, at de ei selv kunde være ved Kirke-Casens Aabning, men begierer at Præsten paa deres vegne vil møde, da bør han dem saadant ikke nægte.

6. Tager een eller anden Kirke ved Storm og Uveir nogen Skade, skal hand, om ei anden Leilighed strax haves, da med første Post give Amtmanden og Kirke-Inspecteuren sig tilkiende, samt begiere deres Svar, at hand saadant for dem haver angivet.

Kjøbenhavn den 28 Martii Anno 1721.

II. (Uddrag af) I n s t r u c t i o n

hvor efter

Vii Friderich den Fierde etc. allernaadigt ville at enhver A m b t m a n d saavit de, i det ham allernaadigt anbetroede Amt værende Kirker og indrettede Stoler angaar, sig allerunderdanigt haver at rette og forholde.

1. Naar den af Præsten til Skolemester foreslagne Person, af Provsten er bleven examineret ubi Amtmandens overværelse og dygtig befunden, antages hand af Amtmanden og Provsten, uden at gives nogen Bestalling, men de leverer ham da et exemplar af den for Skolemesterne trykte Instruction, og tager paa et andet hans med egen haand understrevene revers, at han sig i alt efter den skal forholde, eller og strag at have forbrut sit Embede.

2. Svært Aar skal hand med Provsten besøge Skolerne og noye efterforste Skolemesternes Forhold, om hand sin Instruction tilbørligen har efterlevet, om Præsten flittig har besøgt Skolerne og overhørt Ungdommen, samt ei med Skolemesterens forsømmelse eller forseelse seet igiennem fingre.

3. Naar nogen Præst klager over Skolemesterens forsømmelse, usiftkelighed i Liv og Levned, eller utilbørlig Forhold imod Børnene, da haver Amtmanden tillige med Provsten, strag samme Sag at examinere, og saa fremt Præstens angivelse findes rigtig, og det eragtes, at Skolemesteren haver forbrut sit Embede, og ei haver efterlevet sin Instruz, saa affætter de ham strag uden viidere proces, paa det en anden siffeligere og beqvemmere igien kand antages.

4. Skulde nogen Præst imod forhaabning, forsomme at besøge Skolerne og overhøre Ungdommen, eller ej betimeligen andrage Skolemesterens usiftkelighed, forsømmelse og utilfadelig Forhold imod Børnene, naar hand derom er videndes, da gives det Biskoppen tilkiende, som lader saadan Præst tiltale og mucltere første gang paa 5 Rdlr. anden 10 Rdlr. tredie gang 15 Rdlr. steer det tiere eller Præstens forseelse er saa stor, at den ei med beslige muclt kan forjones, andrager Biskoppen det allerunderdanigt for os til allernaadigste Resolution.

7. Hand haver alting noye med Kirke-Inspecteuren at overlegge, samt drage ald muelig omsorg for Kirkerne og Skolernes fremtard som hand og i sær bid haver at hensee, at Contracterne om Kirkerne reparationer blive vel og forpaafligen efterlevde, paa det Biskoppen kand, naar hand besøger Kirkerne, finde dem i forpaaflig Stand.

8. Af de Kirke-Inspecteurerne og Skolemesterne meddeelte Instructioner sendes haanum herhos rigtige Copier, hvilket saavit af dem ei heri er indført, hand haver i alle maader at holde sig efterrettelige saavelsom og bid se at andre dem efterleve.

Sofnia den 28 Martii Anno 1721.